

MOKSLO LIETUVA

2008 m. liepos 10 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 13(391)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 3 Lt

Onkologija: skverbimasis į ląstelės procesus

Gegužės 22–24 d. sostinėje, viešbutyje *Artis*, vyko Vilniaus universiteto Onkologijos instituto su partneriais organizuota tarptautinė konferencija *Nauji metodai ir naujos technologijos biomedicinoje*. Tai ES struktūrinių fondų remiamo projekto renginys *Medicinos, fizikos ir nanofotonikos aukštųjų studijų realizacija*. Jame dalyvavo devynių Lietuvos gydymo ir mokslo įstaigų mokslininkai bei 10 kviestinių lektorių iš Šveicarijos, Vokietijos, Norvegijos, Austrijos, JAV ir Kanados.

Kalbindami Vilniaus universiteto Onkologijos instituto direktorių prof. habil. dr. Konstantiną Povilą VALUCKĄ ir instituto tarybos pirmininkę, vyriausiąją mokslinę darbuotoją prof. dr. Janiną DIDŽIAPETRIENĘ nesitenkinsime vien konferencijos aptarimu, bet remsimės ir tame renginyje išgirstomis mintimis. Priminsime, kad mūsų pašnekovai yra 2002 m. Lietuvos mokslo premijos laureatai (kartu su bendraautoriais) už daugia-disciplininį darbų ciklą *Fotosensibilizuota navikų terapija: fizikiniai, biocheminiai, ikiklinikiniai ir klinikiniai tyrimai (1986–2000 m.)*.

leškoma giluminių ligos atsiradimo priežasčių

Onkologijos institute reikšmingų ir įdomių įvykių nestinga, nors daugumai žmonių šio instituto pavadinimas pirmiausia atrodo susijusi su vėžiu sergančių ligonių gydymu. Vis dėlto norėčiau apsistoti ties prie pavasarį vykusios tarptautinės konferencijos, skirtos naujoms technologijoms biomedicinoje. Kyla klausimas dėl termino „biomedicina“. Ar apskritai medicina galėtų nebūti susieta su „bio“, t. y. gyvybe ir jos formomis?

Konstantinas Povilas Valuckas. Išties tai susiję būtent su gyvybe, tačiau mūsų

Nukelta į 6 p.

Kelionės dalyviai prie buvusios Lietuvos partizanų stovyklos Valkų kalvoje, Valkų mūšio vietoje (Lekėčių miškai, Jančių girininkija, Šakių rajonas)

Kelionė iš Vilnijos į Zanaavykų kraštą

Pirmą birželio šeštadienį į vienadienę ekskursiją *Zanavykų patriotų takais* Cingų labdaros fondas ir VšĮ *Sintautų akademija* pakvietė Vilniaus apskrities kai kurių lietuviškų mokyklų – Pabradės gimnazijos *Rytas*, Dieveniškų, Sudervės, Marijampolio, Vilniaus miesto Viršuliškių – mokytojus ir moksleivius. Tarp kelionės dalyvių taip pat buvo 1991 m. sausio 13-osios naktį prie Vilniaus televizijos bokšto žuvusios Loretos Asanavičiūtės mama Stasė Asanavičienė, Lietuvių švietimo draugijos *Rytas* vadovas Algimantas Magsaitis, pasipriešinimo okupantams dalyvių, draugijos *Lituanica* atstovų, žurnalistų. Kelionės sumanytojas Cingų fondo pirmininkas Jonas Endriukaitis tvirtino norėjęs lietuvišku-

mo propaguotojams Vilnijos krašte parodyti ir kiek kitokio istorinio likimo Lietuvos kraštą – Zanaavykiją. Kelionė skiriama Lietuvos Sąjūdžio 20-mečiui.

Gerai organizavus išvyką ir per vieną dieną galima daug pamatyti, pajusti, ką mąsto ir kuo gyvena Lietuvos žmonės toliau nuo sostinės. Išpūdžių daug, yra kuo pasidalyti, o tai ne vien malonumas rašančiajam, bet ir tam tikra priedermė, nes *Mokslo Lietuva* buvo įtraukta į šios kelionės informacinių rėmėjų gretą kartu su Šakių rajono laikraščiais *Draugas* ir *Valsčius* bei Lietuvių jaunimo bendrija *Lituanica*. *Mokslo Lietuvai* tai ir dar viena galimybė vykdomu projektu *Mokslui ir visuomenei* stiprinti ryšius su platesniu skaitytojų bū-

riu. Nepaisant visų iškilusių sunkumų dėl dvi-savaitinio laikraščio leidybos 2008 m., Lietuvos Respublikos Vyriausybės dėka *Mokslo Lietuva* ir šiemet – jau dvyliktus metus iš eilės – gali vykdyti projektą *Mokslui ir visuomenei*, vadinasi, rengti ir publikuoti ne vien mokslo žmonėms ir akademinėi bendrijai, bet ir platesniam skaitytojų būriui aktualius rašinius.

Tautinė mažuma savajame krašte

Autobusas rieda Šakių rajono link. Būtų lyg ir laikas pradėti savo poringę apie šį lie

Nukelta į 12 p.

2, 10 p.

DUOMENŲ
BAZĖ
„LITUANISTIKA“

3 p.

ATSILIEKAME
IŠRADIMŲ
SRITYJE

4, 5 p.

KAS TIE
LARINGALAI?

11 p.

ĮTEIKTAS 50-
TŪKSTANTASIS
DIPLOMAS

14 p.

IŠ VIKTORO
ALEKNOS
KŪRYBINIO
PALIKIMO

KURKIME ATEITĮ DRAUGE!

Kokybinis humanitarinių ir socialinių mokslo darbų vertinimas Lietuvoje ir duomenų bazė „Lituanistika“

Ingė LUKŠAITĖ

Nauja lituanistikos samprata

Baigiama kurti interneto duomenų bazė *Lituanistika*. Ji kuriama iš dalies ES (Europos socialinio fondo) 2004–2007 m. lėšomis pagal bendrojo programavimo dokumento 2.5 priemonę *Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje* (BPD2004-ESF-2.5.0-03-05/0054) vykdamas projektą *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė Lituanistika*. Bazės interneto svetainė www.minfolit.lt, į ją galima įeiti per virtualios bibliotekos www.lvb.lt nuorodą.

Per 21 darbo mėnesį sukurtas bazės modelis, sudarytas 2005–2006 m. pateiktų vertinimų ir atrinktų humanitarinių ir socialinių lituanistikos mokslo darbų sąrašas, parengtos ekspertuotų darbų santraukos lietuvių kalba, jos įrašinėjamos į bazę ir skubiai verčiamos į anglų kalbą. Bazės įrašų suvedimas į internetinę bazę bus baigtas vasaros pabaigoje, kai baigsis projektas. Jau svarstomas bazės kūrimo tęsinys – antrasis bazės pildymo etapo projektas.

Idėja sukurti interneto mokslinę duomenų bazę, skirtą lituanistikos mokslo darbams, kilo VI kadencijos Lietuvos mokslo taryboje (toliau – LMT) 2004 m. gruodžio mėn. Parengiamieji darbai pradėti nuo 2005 m. pradžios: buvo suformuluota LMT nauja lituanistikos samprata, ji apsvaistyta LMT plenariniame posėdyje; naujoji lituanistikos samprata buvo aptarta Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamente, dalyvaujant Lietuvos mokslų akademijos prezidentui prof. Zenonui Rokui Rudzikui, LMT ir humanitarinių ir socialinių mokslų (toliau – HSM) strategijos rengimo grupės atstovams. Reikalas kurti tokią bazę buvo viešai iškeltas 2005 m. balandžio 27 d., o gegužės mėn. LMT iniciatyva buvo suorganizuotas visų HSM mokslo institucijų ir Vilniaus mokslinių bibliotekų, suinteresuotų bazės kūrimu, atstovų susirinkimas. Jame išsiaiškinta, kad esamų bazių ir vykdomų projektų nepakanka numatyta bazei sukurti ir reikia specialaus projekto. Nauja lituanistikos samprata, bazės kūrimo motyvacija, jos poreikis Lietuvoje buvo aptartas straipsnyje *Kai kurios lituanistikos sampratos problemos*, *Mokslo Lietuva*, 2005 m. gegužės 19 d. Nr. 10(322) p. 4–5. 2005 m. rugsėjo mėn. LMT baigė rengti projektą ir jį pateikė ES struktūrinių fondų konkursui, kurį laimėjus 2006 m. gegužės

Prof. habil. dr. Ingė Lukšaitė

18 d. ŠMM, ES Paramos fondo Europos socialinio fondo agentūra ir LMT pasirašė sutartį. Projektas buvo pradėtas vykdyti. Suformuota vykdytojų ir administracijos (penkių asmenų) grupė.

Nuo pat pradžios buvo remtasi nuostata, kad mokslo darbus turi vertinti kompetentinga mokslo bendruomenė pagal kryptis, o palyginamumo pagrindus grįšti bendrais vertinimo kriterijais. Prezidento 2006 m. spalio 5 d. sudarytoji darbo grupė dėl HSM darbų vertinimo savarankiškai paskelbė postulatą, kad vertinimas yra Lietuvos mokslo bendruomenės reikalas. Tad čia nuomonės nepriklausomai viena nuo kitos sutapo.

Pirmiausia kyla klausimas, ar bazės kūrimas susietas su mokslo darbų ir mokslininkų veiklos kokybės gerinimu? Tad ar mums patiems, t. y. mokslo bendruomenei, yra reikalingas kokybinis mokslo darbų vertinimas? Trumpai atsakyčiau – taip. Tai susiję su kokybės gerinimu dviem pagrindiniais saitais. Pirmas – informacinis saitas – padeda mokslininkui greitai sužinoti problemos iširtumą, gauti informacijos apie darbus, artimus jo tiriamai problemai. Antrasis saitas – mokslo darbo kokybinė siekiamybė: vertinimo kriterijai gali ugdyti mokslininkų siekį juos įvykdyti, t. y. kurti gero mokslinio darbo atitikmenį. Todėl reikėjo sukurti vertinimo modelį ir suformuluoti kokybinio vertinimo kriterijus. Duomenų bazė *Lituanistika* tai padarė.

maciją apie problemos iširtumą, apie mokslo darbus, susietus su

jo tiriamą problemą, apie pasaulio žiniijoje tiriamas problemas. Jau gerą dešimtmetį yra pastebima, kad dalis mokslininkų, ypač jaunieji, nežino savo temos, problemos tyrimų, negali kvalifikuotai nustatyti jos iširtumo, o tai gerokai menkina mokslinio darbo kokybę. Tokiems kokybės trūkumams susidaryti esama ir objektyvių aplinkybių: Lietuvoje ir pasaulyje išleidžiama gausybė įvairiausių tipų mokslo leidinių, skatinama savo straipsnius spausdinti užsienyje. Sėkmingai Lietuvoje susiklosčius liberaliai knygų leidybai, sugriuvus sovietinio meto mokslo darbų leidybos monopoliumi, mokslo darbai pasklido po daugelio leidyklų leidžiamus leidinius, todėl sunkiau surinkti informaciją apie jų visumą, bibliografijų parengimas ir spausdinimas vėluoja. Šiai kliūčiai įveikti kai kurie siūlo spausdinimą vėl sutelkti į kelias leidyklas Lietuvoje, atsakyti šiuo metu gerai veikiančio liberalaus mokslinės spaudos modelio. Sutelkę leidybą į kelias akademines leidyklas, turėtume remti ne konkretų mokslo darbą, o leidyklą, silpnėtų konkurencija, ir šioje srityje kurtume monopoliją. Jau esame jos sąlygomis gyvenę, o kai kuriose ūkio srityse tebe gyvename ir šiandien. Mūsų bazės kūrimas yra strateginis žingsnis kitu keliu, atitinkančiu laiko dvasią ir iššūkius: bazė imasi virtualiai sutelkti lituanistinius mokslo darbus, juos įvertinti ir be informacinio triukšmo pateikti dirbantiems HSM kryptininkams, t. y. pateikti pasaulio žinijai ir kartu sau koncentruotą, palyginti operatyvią in-

formaciją. Tai vienas iš būdų kelti mokslinio darbo kokybę. Antras būdas yra paties funkcionuojančio kokybinio mokslo darbų vertinimo modelio sukūrimas. Šio modelio kūrimas pirmiausia kelia klausimą, ar reikalingas kokybinis mokslo darbų vertinimas? Trumpas bazės svarbą suprantančiųjų atsakymas būtų toks: taip, reikalingas.

Ar reikia vertinti mokslo darbus

Pirmiausia mums patiems buvo verta susidaryti ir susiformuoti reikalavimus geram moksliniam darbui. Buvo būtina patiems apsvaistyti, kokie yra gero, kokybiško mokslo darbo požymiai. Tai yra, artikuluotai sukurti kokybinius reikalavimus sau patiems ir juos priimti Lietuvos mokslo bendruomenėje. Šiandien galime pasakyti, kad bazė tai atliko.

Per ketverius su puse metų darbo LMT surinkau daugybę nuomonių apie kokybinį vertinimą: jų palatė labai plati, ji ir dabar yra pildoma. Pradėsiu nuo dalies mokslo bendruomenės narių nuomonių, kurios neigia galimybę vertinti mokslo darbus: pirmoji teigia, kad vertinti iš viso nereikia, nes kiekvienas pats sau žino tuos kokybės reikalavimus; antra – jokių palyginimų nereikia ir jų negali būti; trečia – negali būti bendrų kriterijų, kiekvienas vertintojas esąs subjektyvus; ketvirta – vertinti gali tik keli artimi bendraminčiai; penkta – vertinti gali ir turi tik savos institucijos autoritetingi mokslininkai. Tai kraštutinės nuo-

monės, kurios lemia mokslininkų ratelių uždarymą arba užsisklindimą, vienos (savos) nuomonės, metodo ar išvados pervertinimą. Kartu paėmus visos jos neigia mokslo darbų kokybės palyginamumą, kaip kokybės ugdymo paskatą. Tačiau Lietuvoje kokybinis vertinimas buvo: jį atlikdavo Valstybinių mokslo premijų komisijos, LMT siūlydama kandidatus valstybinėms stipendijoms, ekspertuodama ir atrinkdama rankraščius leidybos finansavimui, VMSF siūlomiems ir baigtiems projektams įvertinti. Tada buvo imama žiūrėti konkrečių darbų mokslinės vertės. Bet tai aprėpė tik keliasdešimt, iki šimto darbų per metus, o ir vertinimo kriterijus kiekviena iš vertinančiųjų institucijų pritaikydavo skirtingiems tikslams. Mokslo reguliavimo sferoje dirbančiųjų nuomonės taip pat buvo kelios, bet ir keliomis nuostatomis panašios. Vyraujančios buvo šios: vertinti gali tik Vidurio ir Vakarų Europos didžiųjų valstybių, JAV ar pasaulinių mokslo draugijų žurnalų redkolegijos; Lietuvoje vykdomas vertinimas buvo laikomas daugiau ar mažiau patikimu, jei jis atliekamas kasmet tikrinamų keliolikos žurnalų redkolegijų. Tad vyravo požiūris, kad vertinti gali užsienio prestižinių periodinių leidinių redkolegijos, ISI informacinių duomenų bazių sudarytojai, o kriterijus gali būti net ir užsienio valstybių leidyklų verslumo rodikliai. Atkreipiu dėmesį, kad taip vertinami yra tik dalyje mokslo žurnalų spausdinami straipsniai. Kiti mokslo žanrai, gyvuojantys HSM moksluose, lieka už vertinimo borto. Tik paskutiniuose mokslininko darbų vertinančiuose dokumentuose atsirado monografijų vertinimo problema (jų nevertina žurnalų redkolegijos), tačiau ji liko neišspręsta. Tuo iš esmės 2004–2005 m. normatyviniuose dokumentuose buvo teigiama, kad mes patys negalime nustatyti HSM mokslinių darbų vertės. Tad kilo klausimas, o kur pasaulyje yra didžiausi, aktyviai veikiantys, aukštos kompetencijos lituanistiniai tyrimo centrai? Kur daugiausia susitelkusią kvalifikuotą lituanistikos plačiąją prasme specialistų? Ar ne jie turėtų vertinti darbus? Studijų kokybės vertinimo centras (SKVC) organizuoja mokslo darbų peržvalgas, jas vykdo kompetentingi mokslininkai, tačiau, kadangi laikomasi principo, kad palyginamumas galimas, jeigu jis vyksta to paties mokslininko galvoje, tad aišku, kad vienas ar keli asmenys negali perskaityti visų tos krypties per metus išleistų darbų ir jų įvertinti. Todėl prak-

Europos mokslinių tyrimų erdvė: pradėtas Liublianios procesas

Gegužės 29–30 d. vykusioje Europos Sąjungos Konkurencingumo taryboje jos mokslinių tyrimų dalies ministrai priėmė tarybos išvadų tekstą ir taip patvirtino savo tvirtą norą pradėti Liublianios procesą, kuriuo siekiama iki galo įgyvendinti Europos mokslinių tyrimų erdvės (toliau – EMTE) uždavinius. Mintis pradėti šį procesą kilo Neformalioje konkurencingumo taryboje, vykusioje Liublianioje 2008 m. balandžio mėn., tačiau jo šaknys glūdi Lisabonos strategijos nuostatose.

Svarbiausias Liublianios proceso tikslas – rasti visoms ES valstybėms narėms tinkantį sprendimą, kokia turi būti nauja politinė

EMTE vadyba, galėsianti sukurti tikrą žinių visuomenę, įgyvendinti bendrą EMTE *Viziją 2020*, stiprinti Europos mokslinius tyrimus ir gerinti jų kokybę, siekiant deramo Europos ekonominio konkurencingumo.

Visos ES valstybės narės palaikė Liublianios proceso inicijavimą. Jos pabrėžė poreikį derinti nacionalines ir ES programas mokslinių tyrimų srityje. Buvo įvardyti ir kiti svarbūs šio proceso veiksniai – regioninė partnerystė, visuomenės dalyvavimas. Portugalijos mokslinių tyrimų, technologijų ir aukštojo mokslo ministras José Mariano Gago atkreipė dėmesį į būtinybę mažinti biurokratinis barjerus.

Nepaisant to, kad pagal bendras ES nuostatas moksliniai tyrimai yra nacionalinės atsakomybės sritis, akivaizdu, jog ES valstybės narės ima jausti poreikį vienyti jėgas siekiamos bendrų tikslų. Čia turi įtakos tiek valstybių keitimasis informacija tarpusavyje, tiek produktyvi Europos Sąjungos institucijų ir valstybių narių partnerystė.

Panašias nuostatas savo deklaracijoje išreiškė ir būsimasis Europos Sąjungai pirmininkausiančių šalių „trio“ (Prancūzija, Čekija ir Švedija). Dokumente teigiama, jog artimiausiu metu politinėse diskusijose numatoma kalbėti apie švietimo, mokslo, inovacijų ryšius vadybos aspektu, geografinio EMTE išsiplėti-

Liublianios senamiestis naktį

mo padarinius, mokslo instrumentų kompleksiskumą ir būtiną visų suinteresuotų EMTE dalyvių asocijuotą veiklą. Akivaizdu, kad tokios temos vyraus būsimų konkurencingumo tarybų darbotvarkėse, jose

bus siekiama apibrėžti bendros EMTE vadybos gaires, nusakyti jos ilgalaikę viziją bei galimas įgyvendinimo priemones.

Europos technologijų ir inovacijų instituto būstinė įsikurs Budapešte

Birželio 18 d. Briuselyje vyko Europos Sąjungos valstybių narių vyriausybės atstovų konferencija dėl Europos technologijų ir inovacijų instituto (ETI) būstinės įkūrimo. Šioje konferencijoje bendru sutarimu priimtas sprendimas ETI būstinę įkurti Budapešte. Sprendimas įsigalios jį paskelbus oficialiajame ES leidinyje.

Lietuvos delegacijai konferencijoje vadovavo LR Nuolatinės atstovybės ES ambasadorius ypatingiems pavedimams, nuolatinio atstovo pavaduotojas Raimundas Karoblis.

Steigti ETI būstinę siūlė Vengrija (Budapešto mieste), Lenkija (Vroclavo mieste), Vokietija (Jenos mieste), Austrija ir

Slovakija (bendras Vienos ir Bratislavos siūlymas) bei Ispanija (San Cugato mieste). Svarbiausi kriterijai, kuriais bendru sutarimu buvo vadovautasi renkant tinkamą būstinę ETI, buvo du – būstinė turėtų būti naujoje Europos Sąjungos valstybėje narėje, kurioje dar nebūtų įkurta jokia kita Europos Sąjungos agentūra. Visos valstybės pripažino, jog šiuos kriterijus atitinka vienintelis Budapeštas.

ETI idėja 2005 m. vasario mėn. pirmą kartą iškėlė Europos Komisijos pirmininkas Chosé Manuelis Barosas (José Manuel Barroso). ETI tikslas – suvienyti Europos aukščiausios kompetencijos mokslo, studijų ir verslo potencialą, siekiant skatinti inovacijas ir Europos

konkurencingumą. Tai turėtų būti institucija, jungianti kelias kompetentingiausias žinių ir inovacijų bendruomenes. Priėmęs sprendimą dėl būstinės, kuri pirmiausia skirta ETI administracijai, ir po mėnesio įsigaliojus sprendimui dėl išrinktosios Valdymo tarybos, ETI turėtų pradėti realią veiklą.

Daugiau apie ETI – <http://ec.europa.eu/eit/>.

*Karina Firkavičiūtė,
Švietimo ir mokslo ministerijos
mokslo atašė
Lietuvos nuolatinėje atstovybėje
Europos Sąjungoje
Europos Sąjungoje mokslo atašė*

Budapešto panorama

Lietuva atsilieka išradimų srityje

Kaip rodo statistika, Lietuva nuo kitų Europos Sąjungos šalių atsilieka išradimų patentavimo srityje. Be to, daugelis Lietuvos išradimų lieka nepanaudoti praktikoje, o tarptautinių patentų skaičius kiekvienais metais gerokai sumažėja. 2005 m. tarptautinius patentus gavo 64 lietuvių išradimai, 2006 m. šių išradimų skaičius sumažėjo iki 27, o 2007 m. tik 3 išradimai buvo pripažinti tarptautiniu mastu.

Siekdama paskatinti lietuvių inovatyvumą verslo ir mokslo atstovų dialogu VŠĮ *Saulėtekio slėnis* kartu su Visorių informacinių technologijų parku birželio 12 d. Vilniuje surengė informacinį dalykinį susitikimą *Inovacijų komercializavimo problemos*. Susitikime inovacijų komercializavimo srityje dirbantys lektoriai kalbėjo apie būdus, kaip paskatinti Lietuvos įmonių ir mokslininkų bendradarbiavimą bei formuoti išradimų kūrimui palankią aplinką.

Anot VŠĮ *Saulėtekio slėnis* direktoriaus Andriaus Bagdono, sukurti išradimų komercializavimui

palankią aplinką reikia daugelio dalykų – nuo galimybės universitetams disponuoti savo intelektine nuosavybe, specialiai tam parengtų technologijų perdavimo proceso tarpininkų, iki daug didesnio mokslininkų ir tyrėjų, dirbančių verslo įmonėse, skaičiaus ir išplėtos rizikos kapitalo infrastruktūros.

„Verslo požiūriu inovacija yra ne patys moksliniai išradimai ar patentai, o sėkmingi naujo produkto pardavimai. Inovacijų komercializavimo proceso metu svarbu finansuoti skatinti išradimų autorius – jiems pasiūlyti dalį už naują produktą gaunamą pajamų“, – mano UAB *Eksplo* tyrimų ir plėtros projektų vadovas Justas Brazauskas.

„Siekiamo, kad kuo daugiau Lietuvos mokslinių išradimų būtų pritaikyta vidaus bei užsienio rinkoms. Siekdami, kad sėkmingai bendrautų mokslas ir verslas, steigiamo Technologijų perdavimo centro, kuris turėtų užtikrinti, kad jam patikėtos Vilniaus universiteto ir Vilniaus Gedimino technikos universiteto inovatyvios idėjos ras-

tų potencialių finansuotojų, kurie pritaikytų išradimus rinkai“, – pabrėžia VŠĮ *Saulėtekio slėnis* inovacijų vadybininkas-konsultantas Laurynas Braškus.

Susitikimas *Inovacijų komercializavimo problemos* yra VŠĮ *Saulėtekio slėnis* projekto *Technologijų perdavimo centras*, kuris yra finansuojamas iš ES Struktūrinių fondų, dalis. Juo siekiama suartinti mokslą ir į šiuolaikines technologijas nukreiptą verslą, sudaryti sąlygas glaudžiau bendradarbiauti. Plėtojamo projekto tikslas – skatinti Vilniaus universiteto ir Vilniaus Gedimino technikos universiteto ir su jais susijusių mokslinių tyrimų institutų technologijų perdavimą inovatyvioms įmonėms bei sukurti tam būtiną paslaugų bazę. Projekto partneriai: VŠĮ *Lietuvos inovacijų centras*, VŠĮ *Šiaurės miestelio technologijų parkas*, VŠĮ *Visorių informacinių technologijų parkas*, Lietuvos pramoninkų konfederacija.

Aistė Sabaliauskaitė

Vyks XIV Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumas

Lietuvos ir išeivijos akademinės bendruomenės bei kultūros ir meno atstovus kviečiame dalyvauti XIV Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos (PLMK) simpoziume, kuris vyks 2008 m. lapkričio 26–30 d. Lemonte (Čikagos priemiestyje), Ilinojaus valstijoje, JAV. Visus norinčiuosius dalyvauti simpoziume prašome iki 2008 m. rugpjūčio 15 d. registruotis simpoziumo internetinėje svetainėje adresu <http://www.mks14.com>.

Simpoziumo metu vyks mokslinės ir plenarinės sesijos. Jose bus nagrinėjamos lietuvių tautos identiteto išsaugojimui svarbios temos: lituanistinis švietimas išeivijoje, lietuvių archyvų, bibliotekų, galerijų perspektyvos, taip pat aptariamos pasaulio energetikos, aplinkosaugos, visuomenės sveikatos, informacinių technologijų ir kitų naujausių mokslinių tyrimų kryptių temos.

2008 m. XIV PMLK simpoziumą organizuoja JAV Lietuvių Bendruomenės krašto valdyba kartu

su Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentu prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos mokslo taryba, Lietuvos mokslininkų sąjunga.

PMLK simpoziumai pradėti organizuoti 1969 m. JAV Lietuvių Bendruomenės iniciatyva ir organizuojami kas treji metai Lietuvoje ir JAV pakaitomis. Simpoziumų tikslas – suburti išeivijoje ir Lietuvoje gyvenančius lietuvius mokslininkus ir kultūros, meno atstovus į bendrą renginį, sustiprinti tarpusavio ryšius, skatinti dalintis savo pasiekimais mokslinių tyrimų, kultūros ir meno srityse.

Daugiau informacijos apie simpoziumą galite rasti interneto svetainėje <http://www.mks14.com>.

Išsamesnė informacija – Aušra Grybauskienė, Tarptautinių mokslo programų skyriaus vyr. specialistė, tel. (8 ~ 5) 219 0119.

Laringalai mano moksliniame gyvenime

Vienas žymiausių ir reikšmingiausių pasaulio baltistų ir indoeuropeistų lenkų kalbininkas prof. Voicechas SMOČINSKIS (Wojciech Smoczyński) dirba Krokuvos Jogailaičių universitete. 2007 m. Vilniaus universitetas jam suteikė garbės daktaro vardą. Jau kelis dešimtmečius jis sėkmingai taiko laringalistinį indoeuropeičių prokalbės rekonstrukcijos modelį, kurio kūrėjas ir pagrindėjas XIX a. pabaigoje buvo struktūrinės lingvistikos pamatų kūrėjas šveicarų kalbininkas Ferdinandas de Sosiūras (Ferdinand de Saussure). XX a. pirmoje pusėje laringalų* teorija iš esmės pakeitė indoeuropeičių prokalbės rekonstrukcijos modelį, o antroje praėjusio amžiaus pusėje tapo vyraujančia indoeuropeistikos paradigma.

Laringalistinė indoeuropeičių prokalbės rekonstrukcijos paradigma daugumoje pasaulio lyginamosios kalbotyros centrų jau spėjo pakeisti ligi tol vyravusią jaunagramatikų paradigmą, nors Lietuvoje iki šiol tebesilaikoma senųjų nuostatų. Kodėl taip yra? Vyresnio amžiaus kalbininkai atsargiai vertina novacijas, o jaunimas dar nespėjo tarti drąsesnio žodžio kalbotyros mokslė. Pagaliau ne tiek daug yra geriau susipažinusių su laringalų teorija.

Nieko stebėtino, kad pokalbio su *Mokslo Lietuvos* atstovu metu Voicechas SMOČINSKIS paleis pluoštą kitą kritikos strėlių į dabartinę lietuvių kalbotyrą, ypač į indoeuropeistikos tyrinėjimų sritį. Tegu tai bus priimta kaip geranoriško ir tik gero lietuvių kalbotyrai linkinčio kolegos pastabas.

Asmeninė problema virto mokslinė

Gerbiamas Profesoriau, tradicinėje jaunųjų kalbininkų vasaros mokykloje „Academia Grammaticorum Salensis“ buvusiam Salų dvare (Rokiškio r.) savo skaitytų paskaitų pagrindu parašėte laringalų teorijai skirtą knygą „Laringalų teorija ir lietuvių kalba“. Kada pamilote laringalus?

Reikia pasakyti, kad tai buvo gan asmeniška problema. Buvau kalbininko, indoeuropeisto ir semitologo prof. Ježio Kurylovičiaus (Jerzy Kuryłowicz) studentas, o jis, kaip žinome, atnaujino laringalų teoriją. 1927 m. indoeuropeistams tapo prieinama hetitų kalba – ankstyviausių rašytinių paminklų (XVIII a. pr. Kr.) palikusi indoeuropeičių kalba. J. Kurylovičius pastebėjo, kad toje kalboje yra paliudytas priebalsis, kurį dar prieš 50 metų dedukcijos būdu atskleidė šveicarų kalbininkas Ferdinandas de Sosiūras (Ferdinand de Saussure). Tai buvo indoeuropeičių kalbų apofonijos, t. y. balsių kaitos rekonstrukcijos, padarinys. Bendroje

* Laringalais vadinami turimais indoeuropeičių kalbų duomenimis remiantis atkuriami indoeuropeičių prokalbės pučiamieji gomuriniai (liežuvio užpakaliniai) priebalsiai, daugiau ar mažiau panašūs į pasiskolintuose lietuvių kalbos žodžiuose tariamą priebalsį

Prof. Voicechas Smočinskis: „Matau vienintelį teisingą kelią – siųsti jaunus Lietuvos žmones studijuoti ar tobulintis į Vakarus“

rekonstrukcijos schemoje prirėkė turėti vieną papildomą elementą, kuris padarytų tą schemą neprieštaringą.

Beje, de Sosiūras nemanė, kad tas elementas – tai konsonantas, t. y. priebalsis. Manė, kad tai sonantas, vadinasi, garsas, užimantis tarpinę padėtį tarp balsių ir priebalsių, kai kuriose kalbose atliekantis balsio funkciją. Praėjus 50 metų, kai hetitų kalba tapo žinoma kalbotyros mokslui, J. Kurylovičius pastebėjo, kad tas papildomas atkurtasis hetitų kalbos elementas yra priebalsis, vadinamasis obstruentas. Jis buvo pavadintas *laringaliniu spirantu*, t. y. pučiamuoju priebalsiu. Profesorius Kurylovičius, kaip vienas šios teorijos promotorių, promoventų, ska-

tintojų, dirbdamas Krokuvos universitete niekada laringalų teorijos nedėstė.

Kodėl nedėstė? Nepasitikėjo teorija, kurios tobulinimui pats skyrė tiek jėgų?

Toks buvo J. Kurylovičiaus apsisprendimas. Toliau gilindamasis į šią teoriją, jis tapo kritiškesnis, taip pat ir savo paties atžvilgiu. J. Kurylovičius daugelį laringalistikos dalykų pakeitė morfologiniais aiškinimais, labai komplikuotais, vadinamais analoginiais. Po Antrojo pasaulinio karo prof. J. Kurylovičius taip ir negrįžo į laringalistiką, tiesiog nedėstė šių dalykų studentams.

Man tai buvo didelė intriga: kodėl Kurylovičius taip pasielgė? Taip radikaliai pakeisti savo tyrinėjimų

programą... 1967 m., jau baigęs studijas Varšuvos universitete, nutariau imtis tų tyrinėjimų. Nuvykau į Krokuvą, susipažinau su J. Kurylovičiumi, jau buvau susipažinęs su jo tyrinėjimais ir paties mokslininko kūrybine biografija. Žinojau, kad jis jaunystėje buvo laringalų teorijos promotentas, t. y. šalininkas. Pasakyčiau netgi, kad ne tik šalininkas, bet ir šios teorijos kūrėjas. Tas faktas mane labai intrigavo, tad vėliau, jau po studijų Krokuvos universitete, ieškojau kalbininkų, kurie šia teorija domisi ar net toliau ją tobulina.

Ar lengvai tokių mokslininkų pavyko rasti?

Stažuodamasis Vienoje pas prof. Manfredą Mayhoferį (Manfred Mayhofer) jau sistemiškai su-

sipažinau su tuometine laringalų teorijos padėtimi. Nusprendžiau pritaikyti tuos laringalų teorijos teiginius baltų kalbų medžiagai, visų pirma lietuvių kalbos medžiagai.

Kodėl būtent lietuvių kalba Jums atrodė šiam reikalui tinkama?

Buvau įsitikinęs, kad patys lietuviškai, neturėdami kalbininkų indoeuropeistų, šia problema nesidomės. Vilniuje nėra indoeuropeistų, vadinasi, nėra ir lyginamosios kalbotyros. Turėjau viltį pritraukti kitus kolegas prie šios problematikos sprendimo, jeigu pavyktų išleisti knygėlę. Prof. Akselis Holvoetas (Axel Holvoet) man pasiūlė atvažiuoti į Salų kalbotyros vasaros mokyklą, kad išdėstyčiau laringalų teorijos pagrindus, o vėliau tas parengtas paskaitas išleisčiau kaip nedidelę knygėlę. Tai buvo 2004 metais.

Ar lengvai rašomos kalbininkų knygos

Klausantis galima pagalvoti, kad kalbininkų knygos labai lengvai rašomos. Paskaitėte paskaitas, paredegavote – ir štai knyga.

Salų vasaros mokykloje skaitytų paskaitų pagrindu pradėjau rašyti knygėlę, bet ją parašyti ir užbaigti man prirėkė net trejų metų. Redagavimas, papildymai atėmė daug laiko, bet Salų vasaros mokyklos organizatoriams pakako kantrybės laukti. Ir jie sulaukė apie 200 puslapių manuskripto *Laringalų teorija ir lietuvių kalba*. Buvo išversta į lietuvių kalbą, išleista kaip serijos *Bibliotheca Salensis* antroji knyga. Dabar laukiu...

...kritikos?

Ne tik kritikos, bet ir studentų, kurie prieitų prie manęs ir pasakytų: „Noriu atvykti pas jus į Krokuvą studijuoti, gilintis į laringalų teoriją.“ Jeigu atsirastų bent vienas norintis, būsiu laimingas žmogus.

Kol kas neatsiranda?

Kol kas ne. Visada yra tik pavie-

Prof. Voicecho Smočinskio „Lietuvių kalbos etimologinio žodyno“ pristatymas Tarptautinėje Vilniaus knygų mugėje: autorius, Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto dekanas dr. Antanas Smetona ir Baltistikos katedros vedėjas prof. Bonifacas Stundžia

nių žmonių, kurie gali tokioms studijoms atsidėti, ryžtis. Tai savotiški vienuoliai, mokslo asketai. Reikia būti truputį „trenktam“, kad paaukotum 10 ar net 20 gyvenimo metų kažkokiai laringalų teorijai. Juk toks yra daugumos „sveikai mąstančių“ žmonių požiūris.

Štai Holvoetas susidomėjo Jūsų plėtojama laringalų teorija ir pakvietė į Salas. Kodėl niekas iš lietuvių kalbininkų to nepadarė?

Viskas priklauso nuo lingvistikos medžiagos, kuri kalbininkams pažįstama arba nepažįstama. Laringalų teorija grindžiama senųjų indų, iranėnų ir graikų kalbų kombinuotomis išvadomis. Graikų kalbos reikšmė šiuo atveju yra svarbiausia. Indoiranėnų kalbos dėl vokalizmo turi šalutinę, papildomą reikšmę.

Tik pažindamas senųjų indų, iranėnų ir senovės graikų kalbas, kalbininkas gali imtis laringalų teorijos. Taip mes iš tų kalbų lyginimo priename prie išvados, kad neįmanoma dirbti be tų hipotetinių konsonantų, kuriuos vadiname laringalais.

Laringalai juk taip pat skirtingi?

Mes vadiname „pirmasis laringalas“, antrasis, trečiasis... Ketvirtą jau nenorime turėti, kartais nenorime turėti ir pirmojo. Džiaugiamės, kad geriausi rezultatai siejami remiantis trimis laringalais. Jie nusištevėję, visuotinai pripažįstami.

O kiek jų gali būti iš viso?

Tai teorinis klausimas, materialijų patvirtinimų ar paneigimų tikriausiai niekada neturėsime. O gal bus atrastos, atskleistos naujos indoeuropiečių kalbos, kaip kad XX a. pradžioje atsitiko su hetitų kalba. Paaiškėjo, kad tai indoeuropiečių kalba, ir labai archajiška. Buvo rastos dvi indoeuropiečių kalbų grupės priklausančios archajiškos kalbos – hetitų ir tocharų. Galima tikėtis, kad ateityje bus atrasta ir daugiau.

Turite hipotezę?

Ne, bet tuo tikiu ir tokį tikėjimą reikia palaikyti. Gal po kokio žemės drebėjimo ar kitokio kataklizmo bus rastos koks nors senovės „archyvas“ molinių lentučių su įrašais pavida-lu.

Molinio pavidalo archyvas?

Taip, bet ant molinių išdegtų plytelių surašyti rašmenys. Juk kaip tik tokiu būdu Turkijoje atsirado panašūs rašmenys.

Ko netenka lietuvių lyginamosios kalbotyros mokslas

Buvote jau pakankamai subrendęs kalbininkas, kai vykote tobulintis į Vieną.

Buvodamas Vakaruose sužinojau, kad be šios teorijos kalbotyros moksle nieko naujo nepadarysiu, vadinasi, vis daugiau atsiliksiu. Manęs tai netenkino. Norėjau tą savo atsilikimą kuo greičiau likviduoti. Šitai supratau, sėdėdamas auditorijoje Vienos universitete su daug jaunesniais už save studentais. Tai buvo 1983 metais, dar prieš habilitaciją. Vienoje tobulinausi 2 metus, iki 1985-ųjų. Todėl vadinu save M. Ma-yhoferio mokiniu. Su manimi studijavo vokiečiai, austrai doktorantai, kurie buvo ne tik laringalų teorijos ragavę, bet ir šios tyrinėjimų krypties specialistai. Vienas iš jų – Martin Peters – geriausias šiandienis šios tyrinėjimų krypties atstovas – taip pat buvo mano kolega šiame seminare.

Kaip Jums atrodo, ko netenka dabartinis Lietuvos kalbotyros mokslas, jeigu neužiima lyginamąja kalboty-ra, nesiskverbia į indoeuropeistikos mokslo gelmes? Kai pasiklausai Lietuvos kalbininkų, tai viskas lyg ir gerai, mūsų kalbotyros mokslas, baltistikos reikalai tarptautiniame moksle užima puikiausias pozicijas. O kaip iš tikrųjų?

Būti patenkintiems savimi – moksle tai viena didžiausių klaidų. Girdžiu tvirtinant, kad Vilnius ir Lietuva yra lituanistikos židinys, prie to židinio šildytis gal ir gera, bet jeigu lietuviai kalbininkai yra geriausi lietuvių kalbos ekspertai tik todėl, kad jų gimtoji kalba yra lietuvių ir daugiau nieko nereikia daryti – gal ir patogi pozicija. Tačiau iš viso to išplaukia daug konsekvencijų, t. y. pasekmių. Nemanau, kad lietuvių kalbininkai turėtų būti laikomi išskirtiniais kalbotyros mokslo atstovais tik dėl to, kad jų gimtoji lietuvių kalba archajiška ir mokslui labai vertinga. Mokslui to per maža, nes kiekvienas teiginys moksle privalo būti įrodytas.

Jeigu Lietuvos kalbininkai nestudijuoja sanskrito, graikų (ir ne vien klasikinės graikų kalbos, bet Homero ir Mikėnų graikų kalbų), tai nėra ko stebėtis, kad nėra besidominčių aptariamais dalykais. Kalbininkai turi būti pasirengę priimti laringalų ir kitas teorijas, o tam reikia atitinkamų pagrindų, bendro pasirengimo.

Žinau, kad mano kolegoms lietuviams nepatiks, ką pasakiau. Tą jiems esu sakęs, ir ne kartą. Kai prof. Bonifacas Stundžia buvo išrinktas Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto dekanu, aš jam, kaip kolegai, atvirai pasakiau: „Tu turi gerą progą dabar būdamas valdžioje pakeisti paradigmą, susidariusią Lietuvos kalbotyroje. Matau vienintelį teisingą kelią – siųsti jaunos žmonės studijuoti ar tobulintis į Vakar-us. Ir ne mėnesiui ar pusei metų, bet visą studijų laikotarpį, kol parengs daktaro disertaciją“. Ir tik tokie kalbininkai kaip seniau Pranas Skardžius ar Antanas Salys gali pakeisti lietuvių kalbotyroje susiklosčiusią padėtį.

Tokių asmenybių kaip Salys ir Skardžius lietuvių kalbotyroje šiaandien neturime?

Buvo Jonas Kazlauskas, pavyzdingas tyrinėtojas, kėlęs didelius reikalavimus. Be tokių permainingų kalbotyroje, kokių siekė Salys, Skardžius ar Kazlauskas, nieko pakeisti neįmanoma. Tokius pokyčius gali atlikti tik visai jaunas ir įsitvirtinusias įpročiais nepersismelkęs žmogus.

Kalbotyroje nauji metodai sietini su mokytoju. Jeigu jaunas žmogus neturi progos sutikti puikų mokytoją ir su juo bendradarbiauti ilgesnį laiką, tai nieko gero iš to nebus. Kaip sakiau, tai yra labai asmenišką pasirinkimas. Labai gerai, jeigu mokinyi yra truputį išimylėjęs savo mokytoją, antraip jis sunku juo sekti. Juk kelyje į mokslą tenka daug ką aukoti, atsakyti daugelio kitų gyvenimo malonumų. Įsilieti visomis jėgomis į studijas, visa širdimi siekti savo tikslo moksle – tai psichinis reiškinys, todėl jaunas žmogus turi jausti daugiau impulsų ir stimulų, negu tik pasitenkinti tuo, kad taps vieno universiteto mokslų daktaru.

Pusbrolių tautos kompleksas

Suprantu Jumyse glūdinti amžin-

na mokslininko nepasitenkinimą, kai gyvenime nematote realybės ir idealo atitikimo. Bonifacui Stundžiai esate davę patarimą, ką reikėtų daryti, norint keisti esamą padėtį. Kuo galėtų padėti, tarkime, Lietuvos mokslo bendrija?

Pačioje Lietuvoje praverstų griežtesni reikalavimai ir kritika. Po Jono Kazlauskio mirties baltistikoje nebeliko griežtos polemikos ir kritikos. Kodėl jos nėra? Sėdėdami kavinėje lietuviai kalbininkai sugeba atskleisti daugelį šio mokslo šalyje negerovių, bet visa tai netampa visuomeniškai reikšminga diskusija spaudoje. Vadinasi, gyvename tarsi dviejose sistemose – privačioje ir oficialioje. Mokslui tai nėra geras dalykas. Jeigu žmogus turi drąsos tiesą pasakyti kolegai, tai kodėl nesugeba išdėstyti spaudoje? Man nesuprantama. Galima padaryti tik tokią išvadą: atvirai pareikšdamas savo nuomonę, žmogus jaučiasi rizikuojąs savo mokslinę karjerą. Kol tokia padėtis gyvuos, tol žmonės vengs atvirai reikšti savo nuomonę. Tai moralinio pobūdžio problema. Dviejų tiesų gyvenime nebūna: arba – arba.

Prabilote apie kritiškumą ir savikritiškumą?

Ir savikritiškumą – būtent. Mokytojų žmonių minioje yra rizikinga atsiliepti į žodį, kuris kertasi su

V. Smočinskio knyga – Salų vasaros mokyklos subrandintas vaisius

įprastu požiūriu, nes gyvuoja tam tikros grupuotės, kurios tarpusavyje susijusios įvairiais ryšiais, toli gražu ne vien mokslinio pobūdžio. Kai žmonės vieni nuo kitų priklauso, stengiasi nerizikuoti – iš dalies tokią matau Lietuvos mokslo visuomenę. Tai tam tikros rūšies korupcija ir apie tai reikia pasakyti tiesą.

Mažos tautos, pusbrolių ir puseserių visuomenės ypatumas. Varšuvos komparatyvistai gali diskutuoti su Krokuvos kolegoms, bet su kuo diskutuoti Vilniui?

Žinau, tai ištis ypatumas. Kai mažai tam tikros srities specialistų,

kyla stagnacija. 30 metų aš stebiu Lietuvos mokslo procesus ir matau, kad niekas nesikeičia.

Salų vasaros mokyklos gal padės išugdyti jauną kalbininkų kartą, kuri pakeis Jūsų pastebimus šiandienius įpročius, neretai kliudančius rasti drąsesnėms naujovėms.

Salų vasaros mokyklos, kurių iniciatorius yra dr. Akselis Holvoetas (Axel Holvoet), ugdo jaunosios kartos kalbininkus, bet jie kol kas tėra daugiausia doktorantai, vadinasi, dar neturi pastovaus užsiėmimo. Kai bus priversti ieškoti sau darbo vietos Vilniuje ar Kaune, Šiauliuose ar Klaipėdoje, tai nesu tikras, kad jie lengvai įsitvirtins gyvenime. Kol žmogus jaunas, moraliniu požiūriu jis geresnis, mažiau susijęs su įvairiais interesais ir grupuotėmis, bet ar tie jauni žmonės sugebės atsispirti? Bijau, kad daugelį gyvenimas gerokai aplamdys.

Ar Lenkijoje mokslo būklė geresnė?

Panašią situaciją būna visur. Juk yra ir asmenybių, kurios neina į minią ir netampa minios dalimi. Visada įmanoma išlikti individualybe. Paprastai tai nėra patys mylimiausi žmonės. Juk ir Kurylovičių mažai kas mylėjo.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Podaktarinės studijos Lietuvoje: patirtys ir perspektyvos

Vykdamas projektą *Nacionalinio tapatumo išsaugojimas globalizacijos sąlygomis: socialinių humanitarinių mokslų doktorantūros studijų programų atnaujinimas ir podiplominių studijų modelio sukūrimas* Vilniaus universiteto Filosofijos fakultete š. m. gegužės 15 d. įvyko tarptautinis seminaras *Podaktarinės studijos: patirtis ir perspektyva*. Šiam projektui finansinę paramą suteikė Europos Socialinis fondas pagal Lietuvos 2004–2006 m. Bendrojo programavimo dokumento 2.5 priemonę *Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje*. Seminare buvo aptarta įvairių podaktarinų studijų modelių taikymo patirtis, išryškintos socialinių ir humanitarinių podaktarinų studijų Lietuvoje perspektyvos.

Mikalojaus Koperniko universiteto (Torunė, Lenkija) profesorius Stanislas Rošakas (Stanisław Roszak) savo pranešime *Mokslinės karjeros problemos podaktarinų studijų etape – Lenkijos ir Prancūzijos patirtys* parodė ir gausiais statistiniais duomenimis pagrindė vieną svarbiausių jaunų mokslo daktarų problemų – nedarbą. Profesoriaus nuomone, būtent podaktarinės studijos sprendžia šią nedarbo problemą. Podaktarinės studijos – ne tik akademinė kompetencijų ugdymo laikotarpis, bet ir įsitvirtinimo akademinėje institucijoje galimybė.

Į seminarą atvyko ir Maskvos Socialinių ir ekonominių mokslų aukštosios mokyklos rektorius prof. Teodoras Šaninas (Teodor Shanin). Įdomi detalė: T. Šaninas yra gimęs Vilniuje, jo mama baigusi

Vilniaus universitetą. Savo pranešime *Britiškas daktaro laipsnis (PhD) socialiniuose moksluose: prieš ir po* profesorius T. Šaninas pristatė studijų Didžiosios Britanijos universitetuose sistemos dėmenis: bakalauro studijos – studento supažindinimas su specialybe, magistro – pasirengimas daktaro disertacijai, daktaro – mokslinė veikla. Profesoriaus nuomone, podaktarinės studijos, susiformavusios JAV ir prigijusios Europoje, yra ne dar viena mokslinių studijų pakopa, bet socialinė pozicija, kuri sprendžia jaunų mokslo daktarų veiksmingo integravimo į akademinę struktūrą problemą.

Vilniaus universiteto profesorius Zenonas Norkus pranešime *Lietuviškoji perspektyva: problemos ir galimi sprendimai* pristatė dabartinę Lietuvoje galiojančią jaunų mokslo daktarų stažavimosi tvarką. Jo nuomone, socialinių humanitarinių mokslų bare įsitvirtinusi tvarka nėra veiksminga: itin sudėtinga konkurso procedūra, trūksta paskatų sistemos stažuotojų vadovams, neišspręstas stažuotojų kompetencijų klausimas.

Seminaro vedėjas bei projekto *Nacionalinio tapatumo išsaugojimas globalizacijos sąlygomis: socialinių humanitarinių mokslų doktorantūros studijų programų atnaujinimas ir podiplominių studijų modelio sukūrimas* vadovas prof. Marius Povilas Šaulauskas apibendrino seminaro darbo rezultatus ir praktinę išėigą. Anot prof. M. P. Šaulausko, Lietuvoje kuriamas socialinių humanitarinių mokslų podaktarinų studijų

modelis yra grindžiamas geriausių pasaulio universitetų patirtimi, taip pat atsako į išskirtinius Lietuvos valstybės ir mokslo ilgalaikės plėtros iššūkius, sprendžia aukštojo mokslo ir studijų Lietuvoje problemas. Podaktarinės studijos Lietuvoje modeliuojamos kaip kompetencijų ugdymo ir nuolatinio profesūros atnaujinimo vis didėjančios konkurencijos akademinėje pasaulyje priemonė. Lietuviškasis modelis grindžiamas trijų kompetencijų išugdymo principu: mokslinės, pedagoginės ir vadybinės. Jaunas mokslininkas ir ilgainiui profesorius ne tik privalo produktyviai dirbti mokslinį darbą, bet ir pritraukti geriausius studentus, išmokti rūpintis savos akademinės institucijos socialine ir finansine gerove. Tik šių integruotų kompetencijų išugdymas podaktarinų studijų metu užtikrins aukštojo mokslo ir studijų kokybę bei visos Lietuvos akademinės sistemos veiksmingumą valstybės naudai.

Šis seminaras dar kartą patvirtino VU Filosofijos fakulteto ir partnerių projekto metu sukurtą socialinių humanitarinių podaktarinų studijų modelio unikalumą ir inovatyvumą pasaulio mastu. Lietuviškasis modelis ne tik padeda spręsti jaunų mokslo daktarų nedarbo problemą, per šias podaktarines studijas kryptingai ugdoma asmenybė bei mokslininko tipas, kuris būtų pajėgus daryti ne tik itin vaisingą akademinę, bet ir veiksmingą institucinę bei pavyzdinę visuomeninę karjerą.

Onkologija: skverbimasis į ląstelės procesus

Atkelta iš 1 p.

krypties moksliniuose tyrinėjimuose tenka vis giliau skverbti į ląstelę. Normaliai formuojantis ir augant organui, veikia tikslūs mechanizmai, kad kiekvienas organas, dalijantis ląstelėms ir susidarant audiniui, būtų reikiamo dydžio ir atitinkamos sandaros. Normalios organizmo ląstelės dalijasi tik gavusios signalą iš kaimyninių ląstelių, o navikinės nereaguoja į kaimyninių ląstelių signalus ir organizmo sistemas (imunines, antioksidacines, endokrinines, nervines), kurios reguluoja ląstelių dalijimąsi. Taigi onkologams ypač rūpi, kas vyksta ląstelėje, nes vėžys prasideda būtent ten. Žinoma, išoriniai veiksniai gali lemti vieną ar kitą ligą, taip pat onkologinę, bet patys ligos formavimosi procesai vyksta labai giliai. Taigi mėginame ieškoti esminių ligos atsiradimo priežasčių. Tam reikia telktis gretimus mokslus, jų tyrimų metodus ir žinias. Ypač tuos mokslus, kurie naudoja moderniausias technologijas ir leidžia daug geriau pažinti organizmą, jame vykstančius procesus, ligos priežastis ir atsiradimo mechanizmą.

Užsiminėte apie vidines ir išorines ligos atsiradimo priežastis. Ar galėtume šį santykį bent apytikriai apibūdinti.

K. P. Valuckas. Man būtų paprasčiau kalbėti apie išorines priežastis, nes jas lengviau pastebėti ir nustatyti. Lengviau – nereiškia, kad lengva, nes tai sudėtingas procesas. Išorinių ligų priežasčių, taip pat onkologinių, gali būti gana daug. Įrodyta, kad labai daug įtakos turi mitybos veiksniai. Šiuo metu manoma, kad 20–50 proc. mirčių dėl vėžio priklauso nuo mitybos. Tai atskiro pokalbio tema ir ją būtų galima labai ilgai nagrinėti.

Kalbėdami apie netinkamą maitinimą mityje turime padarinių grandinę – viršsvorį, nutukimą, medžiagų apykaitos sutrikimą, – o visa tai gali būti įvairių ligų, taip pat onkologinių, priežastis?

K. P. Valuckas. Nutukimas yra viena iš priežasčių, bet ne vienintelė. Mityje turi įvairias maisto sudėtinės dalis ir paruošimo būdus.

Kancerogeninių medžiagų kiekis didėja

Ar nėra taip, kad vartodami lyg ir saugų, nekancerogenišką maistą, visai nepagalvojame, kad virškinimo metu susidarę nauji junginiai sąveikaudami gali būti kancerogeniški?

K. P. Valuckas. Kai kurie tyrinėtojai gyvulinius riebalus laiko ne ką mažiau kenksmingais organizmui kaip tabako dūmai. Riebalai kai kurių organų kancerogenezės atvejais gali būti tiesioginė priežastis. Pavyzdžiui, jie neigiamai veikia storąją žarną, nes didelis riebalų kiekis skatina didesnę tulžies rūgščių išsiskyrimą, o tarp jų yra „žaliavos“ kancerogeniniams junginiams. Be to, riebalai veikia lytinių hormonų balansą, o tai turi reikšmės krūtims ir prostatos malignizacijai. Kai kuriais atvejais pragaištingo riebalų poveikio mechanizmai dar nesuprasti. Kol kas negalima paaiškinti, kodėl didesnio gyvulinių riebalų kiekio naudojimas didina galimybę susirgti inkstų vėžiu, kai ku-

VU Onkologijos instituto direktorius prof. habil. dr. Konstantinas Povilas Valuckas teigia, kad apie 20–50 proc. onkologinių susirgimų priežastis – netinkama mityba

riais stemplės vėžio tipais (stemplės adenokarcinomomis).

Tačiau maiste yra ne tik kenksmingų, bet ir naudingų organizmui sudėtinių dalių. Tai augaliniai produktai: daržovės, vaisiai, grūdai. Gal kai kam atrodo, kad rekomendacijos naudoti kaip galima daugiau augalinių produktų yra eilinė „mada“ medicinoje. Tai netiesa. Augalinis maistas palankiai veikia įvairias organizmo sistemas ir kai kurie to poveikio mechanizmai yra supracasti. Pavyzdžiui, augalinis maistas reguliuoja virškinimą – sudaro palankias sąlygas žarnyno veiklai. Daržovių ir vaisių sudėtinės dalys – vitaminai, antioksidantai, mikroelementai yra naudingesni negu maisto priedai, teikiami vaistų pavidalu. Ląstelės tyrinėjimai parodė, kad valgant daugiau daržovių ir vaisių, susidaro mažiau DNR aduktų – DNR junginių, kuriuose yra kancerogeninių metabolitų, o šie junginiai yra pirmas žingsnis į ląstelės piktybęjimą.

Vaizdžiai tariant, kiekvienam žmoguje tiksi prisuktas „laikrodys“ – suveiks ar nesuveiks?

K. P. Valuckas. Mutuotų genų yra kiekviename organizme, o serga ne visi asmenys. Reikia tam tikro veiksnio, postūmio, kad mechanizmas pradėtų veikti. Iš medicinos istorijos žinome, kad visa Bo-

naparto Napoleono šeima – pradant tėvais, seserimis ir palikuonimis sirgo skrandžio vėžiu. Panašiai yra su krūties vėžiu: kai kurie mutuoti genai glūdi organizme ir tereikia tam tikrų sąlygų, kad liga pasireikštų. Nusilpus organizmo imunitei, atsiradus papildomiems išoriniams veiksniams, paleidžiamas ligos mechanizmas. Ląstelės pradeda nevaldomai daugintis, šis procesas lemia naviko formavimąsi. Kad prasidėtų tas procesas, reikia tam tikrų veiksnų visumos.

Ką galite pasakyti apie aplinką, kurioje gyvename?

K. P. Valuckas. Gyvename komercinių reikalavimų sąlygomis. Maisto produktus reikia išlaikyti, kad jie gražiai, patraukliai atrodytų. Naudojami konservantai, o jie pasižymi nepageidaujama bei žalingu poveikiu organizmui. Obuolys, bet koks kitas vaisius atkeliauja iš kitų žemynų, ir tam jį reikia išlaikyti. Dabar valgome pernykščius Lenkijos obuolius, jie atrodo tarsi šviežutėliai. Prekinę išvaizdą įgyja dėl chemijos naudojimo, bet kokia kaina žmogaus organizmui...

Baiminamės konservantų, kai kurių maisto papildų, bet kiek tiksliai žinoma, kad tos medžiagos gali sukelti vėžį?

K. P. Valuckas. Jei kalbama, kad

Onkologijos instituto tarybos pirmininkės prof. Janinos Didžiapetrienės teigimu, šiandien onkologus labai domina, kas vyksta ląstelėje

reikšmė tiriant onkologinių ligų atsiradimo priežastis. Be abejonių, ir toliau didės. Taigi šios srities mokslas Lietuvoje labai reikalingas, nes kiekvienas galime tapti pacientu ir būti išgelbėtas šio mokslo.

K. P. Valuckas. Šiuo metu viso pasaulio onkologijos specialistai ir mokslininkai mąsto, kaip kiekvienam ligoniui individualizuoti vaistus. Pabrėžiu, kad negali būti tų pačių standartų Jonui, Petriui ir Antanui. Jie visiškai skirtingi žmonės, todėl jiems turėtų būti skiriami skirtingi vaistai ir gydymas. Kiekvienam žmogui turi būti sudarytos individualios gydymo schemos, taktika – kitokia Jonui negu Petriui. Norint nustatyti lydinčiuosius susirgimus, konkretaus ligonio imunitetą, reikia fundamentinių tyrimų. Tada gydymo taktikos ar schemos sudarymas gali būti veiksmingas.

Šiandien talentingai balerinai ar dainininkai tikriausiai bus rastas baleto ar vokalo meistras, kuris dirbs, neskaiciuodamas laiko. Tačiau sunku įsivaizduoti, kad kiekvienam ligoniui galėtų būti skirtas fundamentinių tyrimų atstovas ar bent jau gydytojas.

J. Didžiapetrienė. Bet tyrimų metodas, tinkamas konkrečiam pacientui, juk gali būti nustatytas ir taikomas.

Nuo ko reikėtų pradėti?

K. P. Valuckas. Štai čia ir visa esmė. Atlikus tam tikrus tyrimus, siekiama nustatyti procesą, vykstantį paciento organizme. Tai kažkas panašaus į pasėlio metodo taikymą, įdiegtą klinikinėje chirurgijoje, t. y. praktikoje. Tai jautrumo antibiotikams nustatymas. Tarkime, nustatytas sepsis. Bet kas ten auga ir kas galėtų paveikti ligos sukėlėją? Antibiotikų ir įvairiausių preparatų turime begales, bet konkretaus ligonio jie neveikia – štai kur problema. Kad būtų nustatyta veiksminga priemonė, naudojamas testavimas. Tarkime iš 200 ar 300 antibiotikų šiuo konkrečiu atveju veikia tik du – juos reikia nustatyti. Jeigu pavyks, pacientas gali būti išgydytas. Mes ir stengiamės veikti ta kryptimi. Tarkant fundamentinius tyrimus, naudojant įvairius testus, biožymenis, tiriant iš audinio organizmo skysčių ar kraujo paimtus pavyzdžius – šie tyrimai padeda atsakyti į svarbiausius klausimus. Kitaip tariant, kaip tie preparatai veiks konkretaus paciento konkrečios histologinės struktūros naviką. Tai ir yra gydymo individualizavimo siekis. Jeigu visa tai pavyks įgyvendinti, galima kalbėti apie gydymo veiksmingumą, o jo kaip tik ir siekiame.

J. Didžiapetrienė. Svarbiausia, kad, kitaip negu citostatinė terapija, biologinė terapija „neužmuša“, o „pagydo“ ląsteles. Taikome į konkretų taikinį ląstelėje. Pagal tuos taikinius kuriami ir atitinkami vaistai. Bet pirmiausia svarbu žinoti, kokiame navike yra tas konkretus taikinytis.

Mityje turite kvantinių taškų toksikumo dalykus, apie kuriuos konferencijoje kalbėjo fizikas prof. Ričardas Rotomskis?

J. Didžiapetrienė. Biomedicinos fizikos srityje dirbančius mokslininkus šiandien labiausiai domina lygmuo, kuriame vyksta perėjimas nuo gyvosios prie negyvosios gamtos. Tai nanomedicinos sritis, kurioje labai maži objektai („nanas“ – milijardinė metro dalis) pasižymi naujomis

Siekiant gydymo individualizavimo

Iš to, ką gerbiamieji profesorai sakote, nekyla abejonių, kad didėja fundamentinių ir taikomųjų metodų

Per konferencijos pertrauką prof. Janina Didžiapetrienė, jos dukra dr. Jolanta Vidugirienė, dirbanti JAV, ir prof. Konstantinas Povilas Valuckas

savybėmis. Nanomedicina plėtojama trimis kryptimis: siekiama sukurti diagnostikos metodus, kurie leistų nustatyti ligą dar ląstelės lygmeniu; sukurti technologijas, galinčias nugabenti vaistą į nurodytą vietą; regeneracinė medicina, kurios galutinis tikslas – išauginti dirbtinius organus, atkurti tam tikras audinių ar organų funkcijas. Vieni perspektyviausių kontrastinių diagnostinių medžiagų ir vaistų nešiklių yra kvantiniai taškai. Tai 2–10 nm dydžio sferinės puslaidininkės nanodalelės. Taigi kvantiniai taškai mums padeda tuo, kad gali į taikinį nunešti vaistą. Taip parodoma, kur yra ligos priežastis ir kiek gydymas veiksmingas.

K. P. Valuckas. Prie kvantinių taškų prijungiamas antikūnas. Tam tikras antikūnas nuneša vaistą į reikiamą naviko vietą.

Padėti organizmui pačiam tvarkytis

Teigiame, kad esama šimtų įvairių antibiotikų, bet jie dažnai atrodo neveiksmingi. Gal ne tą daro medicinos mokslas? Užuo stengiantis įveikti ligos sukėlėjus, gal pastangas reikėtų

nukreipti į žmogaus imuninės sistemos stiprinimą? Gal užuo mėginus kaktą pramušti sieną, protingiau būtų tą sieną apeiti? Kyla abejonių, ar išvis teisinga kryptimi žengia medicina. Matau, kad profesorė purto galvą.

J. Didžiapetrienė. Užkirsti kelią ligai – vienas svarbių medicinos uždavinių, taigi profilaktika – reikšminga onkologijos kryptis. Tačiau vėžio profilaktika toli gražu ne vien imuninės sistemos stiprinimas. Tai ir pastangos išvengti žinomų kancerogeninių poveikių, ir sveikas gyvenimo būdas, ir ikinavikinių pokyčių diagnostika bei šalinimas. Ląstelė yra sudėtingas mikropasaulis, joje vyksta pirmieji pakitimai, paskui – pakitimai audinyje ir organizme. O kas yra vėžys? Tai ir yra pakitimai – ląstelėje, audinyje, organizme. Svarbu žiūrėti į visumą, pradėti nuo ten, kur vyksta tie pakitimai.

Tačiau ar pakitimai nėra jau organizmo nesugebėjimo pasipriešinti pakitimams padariny, nesugebėjimas prisitaikyti prie tam tikrų naujų sąlygų? Priežastis – imuninės sistemos nesugebėjimas prisitaikyti, o pokyčiai – ląstelėje, audinyje, organizme – tai imuninės sistemos nesu-

gebėjimo vykdyti savo funkcijas pasekmė.

K. P. Valuckas. Klausimas filosofiškas, gal net panašus į dilemą: kas pirmesnis – višta ar kiaušinis? Galima sutikti, kad šiame samprotavime esama logikos. Prieš mus gyvena daugybė kartų ir visi žmonės dėl kažkokių priežasčių mirė. Dėl kokių – dažniausiai nežinome. Du tikri ir pastovūs dalykai tėra žmogaus gyvenime: tai gimimas ir mirtis, o visa kita yra kelias. Tarp gerų dalykų žmogus paveldi ir nelabai gerų – nieko nepadarysi. Kiekvienoje ląstelėje tos galimos priežastys glūdi, jeigu per savo gyvenimą žmogus sugeba ligą išprovokuoti, tai ją ir gauna.

Kas lemia ligą? Šiandien žinome, kad imuninė žmogaus būklė lemia labai daug. Žinome net pavienių atvejų, kai aiškiai įrodytas onkologinis susirgimas tam tikrais labai retais atvejais baigiasi savaiminiu pasveikimu net ir negydant. Tai įrodyta. Spėjama, kad dėl kažkokių priežasčių keičiasi žmogaus imuninė būklė ir jo imuninis statusas, imuninė reakcija tampa labai agresyvi prieš ligos sukėlėjus. Tačiau pati naviko formavimosi pradžia vyksta

ląstelėje, kuri dėl vienokių ar kitokių priežasčių transformuojasi, sutrinka natūrali savireguliacija. Žmogaus organizme nuolat vyksta ląstelių kaita: nereikalingos pašalinamos, pats organizmas tvarkosi.

Jūsų minėtas savaiminio pasveikimo fenomenas rodo ne antgaminių jėgų įsikišimą, bet gana akivaizdų dalyką: organizmo imuninė sistema rado, kaip sėkmingai pasipriešinti ligos priežastčiai ir ją įveikti. Ar kas nors tokius tyrimus yra atlikęs, tokiems tarsi savaiminio išgijimo atvejams skyręs ypač daug dėmesio? Gal šie nuostabūs atvejai dėl savo retumo taip ir netampa mokslinio tyrimo objektu?

K. P. Valuckas. Tokių atvejų pernelg mažai, gal net ne visi aprašomi. Prieš keliolika metų Tarpautiniame vėžio kongrese buvo pateiktas pranešimas apie JAV atliktą darbą. Ten nagrinėta per 250 savaiminio pagijimo nuo vėžio atvejų. Vertinti visi įmanomi poveikiai ir vidiniai pacientų ypatumai, tačiau jokių dėsnų, kurie paaiškintų vėžio išnykimo mechanizmus, nustatyti nepavyko. Spėjama, kad savaiminiai pagijimai – maždaug 1 iš 10 000 vėžio atvejų.

J. Didžiapetrienė. Imuninės sistemos elementai gali sunaikinti vėžines ląsteles. Navike esančios sveikos ląstelės sunaikina pažeistasias – tai ląstelinis imunitetas. Bet profesorius nekalba apie kitą sistemą, kurios šalininkė esu ir aš. Profilaktinė prasme labai svarbi yra antioksidacinė sistema. Ar čia esama ryšio su imunine sistema – neaišku, to ryšio ieškoma. Organizme atsirandantys

laisvieji radikalai yra taip pat svarbūs kancerogenezei. Juk ir kai kurie vaistai daugiausia veikia per laisvųjų radikalų reakcijas. O nuo laisvųjų radikalų reakcijų saugo antioksidacinė sistema. Dėl to profilaktikai ji labai svarbi. Koks tarp jų ryšys, kol kas labai mažai žinoma.

Puikiausias tyrimų objektas, kur mokslas gali gilintis?

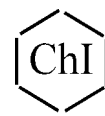
K. P. Valuckas. Labai daug veiksnių lemia naviko atsiradimo mechanizmus, tai ir profesorės minimos antioksidacinės sistemos būklė, ir kai kurie kiti paveldėti dalykai, išoriniai ir kiti veiksniai. Nagrinėti yra ką. Šiuo metu pasaulyje nerasta žmogaus, kuris būtų visiškai perpratęs visas tas sistemas. Kiekvienas tyrinėtojas gilina si savo sritį ir joje daro savo atradimus.

Žodžiu, onkologijos mokslas, kaip ir visi kiti Vakarų pasaulio mokslai, tęsia seniai pradėtą organizmo, kaip visumos, skaidymo į atskiras dalis veiklą ir tuo skiriasi nuo Rytų požiūrio.

K. P. Valuckas. Visai galimas dalykas. Tai pasaulėžiūros ir konkrečių medicinos mokyklų reikalas. Medicinos požiūriu vertinant reikėtų ne tiek su liga kovoti ir ją nagrinėti, bet žmogų vertinti kaip visumą. Plaučių uždegimas ar net plaučių vėžys nėra lokalus susirgimas. Tai visą organizmą sutrikdanti ir pažeidžianti problema, kuri susitelkia ir pasireiškia konkrečiame organe. Bet tokio požiūrio laikantis gydytojas turi būti eruditas (ir ne vienos srities), bet ne siauro profilio specialistas.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

CHEMIJOS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į fizinių mokslų srities chemijos krypties (03 P) dieninę doktorantūrą.

Stojantieji į doktorantūrą asmenys iki 2008 m. rugsėjo 18 d. moksliniam sekretoriui pateikia:

- 1) prašymą instituto direktoriaus vardu;
- 2) gyvenimo aprašymą;
- 3) kvalifikacinio magistro laipsnio ir jo priedų kopijas;
- 4) dviejų mokslininkų rekomendacijas;
- 5) paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas arba doktorantūros krypties mokslinį referatą;
- 6) 2 nuotraukas 3x4 cm.

Dokumentai priimami A. Gočtauto g. 9, 218 kab., Vilnius LT-01108, tel. (8 ~ 5) 266 1294, 264 8884 (<http://www.chi.lt>).

Direktorius

BchI BIOCHEMIJOS INSTITUTAS

skelbia priėmimą į biochemijos mokslo krypties dieninę doktorantūrą.

Stojantieji pateikia:

- prašymą instituto direktoriaus vardu;
- gyvenimo aprašymą;
- kvalifikacinio magistro laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomo ir jo priedo kopijas;
- dviejų mokslininkų rekomendacijas;
- paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir darbų kopijas, jei jų nėra – doktorantūros krypties mokslinį referatą;
- kitus, priėmimo skelbime nenurodytus, bet jų nuomone svarbius dokumentus.

Dokumentai priimami iki š. m. rugpjūčio 31 d. adresu: Mokslininkų g. 12, 203 kab., LT-08662 Vilnius. Telefonas pasiteirauti (8 ~ 5) 272 9144. Konkursas vyks rugsėjo mėn.

Direktorius

Mokslinės konferencijos „Nauji metodai ir naujos technologijos medicinoje“ dalyviai

Pradžia Nr. 8

Mūsų kraštietis, tropikų augalų tyrinėtojas Juozas Varševičius (Josef Ritter von Rawicz Warszewicz, 1812–1866) dviejose kelionėse į Pietų Ameriką (1844–1850 ir 1851–1853) tyrinėjęs šio žemyno augaliją, mokslo istorijoje žinomas, kaip vienas žymiausių orchidėjų radėjas ir tyrinėtojas. Juozas Varševičius perėjo visą žemyną nuo Kolumbijos šiaurės iki Patagonijos ir grįžo atgal į Kolumbiją, išmaišė sunkiai prieinamus tropikų miškus, kopė į aukščiausias Andų viršukalnes, o tam reikėjo ne tik prisiekusio keliautojo, bet ir alpinisto įgūdžių. Prof. Romualdas Šviedrys teigia, kad tose kelionėse Varševičius iš viso sukorė apie 40 tūkst. km.

Juozas Varševičius savo mokslinį gyvenimą susiejo su Vilniaus universiteto ir Juozapo Strumilos botanikos sodais, kaip 1831 m. sukilimo dalyvis buvo priverstas pasitraukti į Vakarų, dirbo Berlyno ir Krokuvos Jogailaičių universiteto botanikos soduose. Ypač pagarsėjo dirbdamas Krokuvos botanikos sodo pirmuoju inspektoriumi, kai šį provincinio lygio botanikos sodą paverė vienu turtingiausių ir patraukliausių Vidurio Europoje. Daugiausia dėl Varševičiaus atvežtųjų ir parsisiusdintųjų augalų šiame sode buvo sukaupta 9664 augalų rūšys – tais laikais įspūdingas skaičius.

Mokslas ar verslas?

Gerbiamasis Profesoriau Romualdai, artėjame prie tam tikrų apibendrinimų. Kaip visą tą plačią augalų radimo, transportavimo į Europą veiklą, kurios ėmėsi Juozapas Varševičius ir daugelis kitų XIX a. Europos botanikų, reikėtų vertinti? Tai daugiau buvo verslas ar mokslui skirti darbai?

Verslas labai skiriasi nuo mokslo, bet ir moksle reikia skirtingų žmonių, galinčių atlikti skirtingas funkcijas. Ir visiems jiems reikia pragyventi. Varševičius neturėjo galimybės tapti profesoriumi, todėl jam teko būti augalų rinkėju. Panašiai buvo ir su kitais.

1759 m. įsteigtas žymiausias botanikos sodas Anglijoje Kiu (Kew) yra mokslinė įstaiga ir Karlą Teodorą Hartvegą (Karl Theodor Hartweg, 1812–1871) per jį komandiravusią draugiją įpareigojo siūsti į sodą viską, ką naujo atras, o sodo botanikai tuos augalus turėjo aprašyti, sisteminti. Heinrichas Gustavas Reichenbachas (Heinrich Gustav Reichenbach, 1823–1889) iš Varševičiaus gavo apie 300 skirtingų orchidėjų rūšių ir jas aprašė.

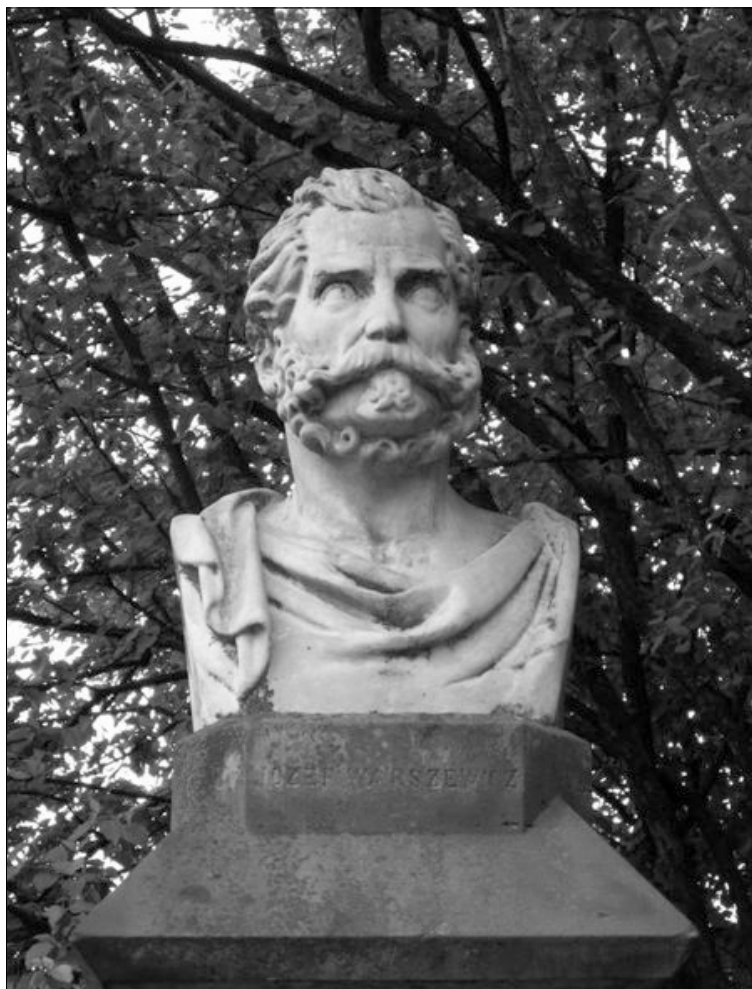
Vadinasi, Varševičius labiau yra keliautojas, augalų rinkėjas, o aprašytojas, sistemintojas, taigi tikrasis mokslininkas yra Reichenbachas?

Taip yra. Jei kalbame apie orchidėjų tyrimą, tenka vertinti trijų skirtingų veiklų sankirtą. Pirmai grupei galėtume priskirti rinkėjus, kurie vyksta į tolimus kraštus, atlieka visą „juodą“ darbą, atranda orchidėjas ir pristato į reikiamą vietą. Tokių žymiausių asmenybių žinome apie 50. Antrai grupei priklausytų orchidėjas tyrinėjantys, aprašantys, sisteminantys asmenys. Tiesa, kai kurie rinkėjai ilgainiui patys tapdavo teoretikais, kiti grįžę imdavosi augalų prekybos ir verslo. Trečiajai grupei priskirčiau mecenatus, kelionių iniciatorius ir organizatorius. Kaip buvo minėta, kai kurie tų mecenatų patys

Orchidėja „Cattleya warszewiczii“ pavadinta savo atradėjo Juozapo Varševičiaus vardu

Orchidėjų medžiotojas iš Lietuvos (5)

Bareljefas Juozapui Varševičiui atminti Krokuvos botanikos sode

yra buvę orchidėjų rinkėjai.

Anglijoje buvo trys ar keturios žinomos firmos, prekiavusios orchidėjomis. Jos kartais vienu metu išsiųsdavo 20 žmonių po visą pasaulį ieškoti naujų augalų rūšių. Nereikėtų pamiršti ir tokių asmenybių, kaip Josepas Pakstonas (Joseph Paxton), kuris išsprendė daug technolinių problemų, kad orchidėjas būtų ga-

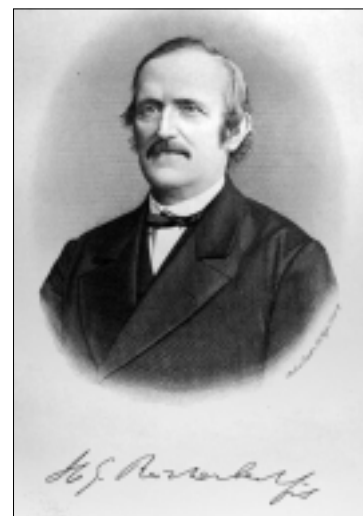
lima sėkmingai auginti šiltnamiuose. Arba minėtas Londono gydytojas chirurgas Natanielis Vardas (Nathaniel Ward), kuris rado būdą, kaip orchidėjas ir kitus augalus saugiai atgabenti iš kitų žemynų. Jo sukurta stiklinė dėžė buvo svarbus išradimas. Tokios asmenybės, kaip Pakstonas, Vardas, laikytini išradėjais, jų indėlis buvo labai svarbus.

Taigi tarp rinkėjų, botanikos teoretikų, mecenatų ir sodininkų išradėjų buvo labai glaudus ryšys, sąveika. Jie vieni kitus pažinojo, bendravo dalijosi patyrimu.

Ar gali beraštis nusipelnyti mokslui

Kaip apibūdintumėte Varševičių mokslininką? Akademinio išsilavinimo jis neturėjo, buvo baigęs tik vieną Vilniaus universiteto kursą. Sodininkas, botanikas praktikas? Savamokslis? Nepaisant to, jam skyrėme tiek daug dėmesio.

Mėgindami atsakyti į šį klausimą prisiminkime vieną iš dešimties geriausių pasaulyje orchidėjų rinkėjų – tas asmuo net nemokėjo rašyti. Tai anglas Hugas Kamingas

Heinrichas Gustavas Reichenbachas aprašė maždaug 300 Juozapo Varševičiaus atsiųstų skirtingų orchidėjų rūšių

(Hugh Cuming, 1791–1865), kilęs iš labai vargingos šeimos. Jį tėvai išsiuntė į Anglijos pajūrį, kad išmok-

tų siūti ir gaminti bures – būsiąs užtikrintas duonos kashnis. Uoste būdavo daug jūreivių, kurie smuklėse girdavosi savo nuotykiams, įspūdingomis kelionėmis. Jomis susižavėjo ir tas burių gamybos meistro parankinis. Todėl metė mokytis amato ir su vienu laivu iškeliaavo į Braziliją. Ten rado keletą orchidėjų ir išsiuntė į Angliją. Vis dėlto jo pirmoji veikla buvo skirta ne orchidėjomis, bet jūros kriauklėms: jis norėjo surinkti gražiausių pasaulyje kriauklių kolekciją. Pajūryje vaikščiodamas ir rinkdavo.

Paskui nukeliavo šiauriau į kitas Lotynų Amerikos šalis, o iš ten nusidangino net į Filipinus. Likimo šypsnyš jam padovanojo tokio reto grožio orchidėją, kad nutarė mesti kriaukles ir nuo tol visas jėgas skirti orchidėjų rinkimui. Tačiau Hugas Kamingas bijojo eiti giliau į džungles, tad vietiniai vaikai jam padėdavo. Jis siųsdavo vaikus ieškoti gėlių ir šie jų atnešdavo. Su tomis orchidėjomis iš Filipinų grįžo į Angliją. Paaiškėjo, kad atrado 33 visiškai naujas, ligi tol Europoje nežinotas orchidėjų rūšis.

Geriausių naujų orchidėjų rūšių atradėjų sąrašė H. Kamingas yra paskutinis, o J. Varševičius – ketvirtasis, aptikęs kone dešimteriopai daugiau – 300 rūšių orchidėjų.

Svarbu žinoti ir platesnį kontekstą, kelionėse praleistą laiką. Varševičius pirmoje kelionėje (1844–1850) į Centrinę Ameriką praleido 6 metus, antrą kartą (1851–1853) per beveik 3 metus išmaišė kone visą Pietų Ameriką. Iš viso tame žemyne praleido 9 metus. Čekų kilmės keliautojas ir orchidėjų rinkėjas Benediktas Roelzas (Benedict Roezl, 1824–1885) po Pietų Ameriką važinėjo 40 metų, atrado 800 orchidėjų rūšių ir patyrė dar didesnių nuotykių už Varševičių. Nors ir mūsiškiui nuotykių užteko per akis.

Esu tikras, kad Varševičius gerai mokėjo vokiečių kalbą, apskritai buvo pakankamai gabus kalboms, nes Pietų Amerikoje toli gražu ne visada galėjo pasikliauti vertėjo paslaugomis. Jis buvo vienišius, dažniausiai keliaudavo vienas, o juk turėjo susikalbėti ir su vietiniais indėnais.

Pasaulio rekordininkų gretoje

Prisiminkime, kam priklauso orchidėjų atradimo rekordas, tada suvoksime ir mūsų kraštiečio Varševičiaus vietą toje čempionų lygoje.

Nepralenktas yra Žanas Lindenas (Jean Linden, 1817–1898). Jis 10 metų keliavo po Pietų Ameriką, orchidėjas rinko Kolumbijoje, Venesueloje, Ekvadore, kartu su pagalbininkais atrado daugiau kaip 1100 skirtingų šių gėlių rūšių. Susirgo tropikų ligomis, grįžęs įkūrė firmą ir didelį šiltnamį, pats nebenerėjo savo sveikata daugiau rizikuoti, tad vėliau siųsdavo kitus rinkėjus savo firmai rinkti orchidėjų. Jie privalėjo surastas gėles siūsti Lindenui, tad visos tos orchidėjos per savininko firmą buvo platinamos, jam priklausė ir jų radimo prioritetas. Sunku būtų pasakyti, kiek pats Lindenas tų naujų orchidėjų rūšių yra atradęs.

Antroji vieta priklauso čekui Benediktui Roelzui (1824–1885), radusiam 800 orchidėjų rūšių. Kaip jau sakėme, jis keliavo 40 metų po tropikus, 17 kartų buvo apiplėštas ar apvogtas. B. Roelzas surinktas orchidėjas siuntė į Sander firmą Anglijoje. Pats tos firmos savininkas

taip pat buvo orchidėjų rinkėjas, bet susitikęs Roxelą metė pavojingas keliones, nes buvo, kas jį pakeitė. Vienu metu *Sander* firma užsienyje turėjo net 23 gėlių rinkėjus ir tiekėjus iš užsienio kraštų, tapo bene didžiausia gėlių prekybos firma pasaulyje.

Trečioji vieta tame sąrašą teisėtai priklauso vokiečiui Karlui Teodorui Hartvegui (1812–1871), kurį nusisamdė Londono karališkoji sodininkystės draugija, nepavykus prisikalbinti jo bendraamžio Varševičiaus. Hartvegas Kolumbijoje, Ekvadore, Londono draugijai rinko nežinomų orchidėjų rūšis, o jas aprašinėjo, sistemino ir publikavo mokslinėje literatūroje Londono karališkosios sodininkystės draugijos prezidentas Džordžas Bentamas (George Bentham, 1800–1884). Literatūroje Hartvegas labai gerai žinomas, bet nežinau, kiek yra radęs naujų orchidėjų rūšių. Tvirtinama, kad buvo nepralenktas XIX a. pirmoje pusėje pagal rastąsias naujas orchidėjų rūšis. Grįžo į Vokietiją visiškai išsekęs, bet išgyveno penkeriais metais ilgiau už Varševičių. Akivaizdu, kad tropikai labai trumpina žmonių gyvenimą, bent jau europiečių – tai tikrai.

Ketvirtasis toje čempioniškoje orchidėjų radėjų gretose – mūsų Juozapas Varševičius, radęs apie 300 naujų orchidėjų rūšių.

Penktasis, atradęs 150 rūšių, taigi perpus mažiau už mūsų tėvynainį, – Šarlis Samuelis Polokas Parišas (Charles Samuel Pollock Parish, 1822–1897). Jis buvo misionierius, praleido 20 metų Tolimuosiuose Rytuose. Egzotiškų augalų paieškos buvo jo pomėgis. Dėl savo didelio susidomėjimo Parišas tapo labai geru orchidėjų žinovu ir radėju.

Antrąjį penketuką pradeda Džordžas Ure Skineris (George Ure Skinner, 1804–1867), radęs 100 rūšių. Jis vyko į Gvatemalą, kaip ir Varševičius, tik į kalnus. Jis turėjo tam tikrą verslą Gvatemalos sostinėje, o vieną dieną iš turtoolio Beitmano (Bateman) gavęs laišką su prašymu atsiųsti keletą orchidėjų. Skineris ne juokais susidomėjo orchidėjomis, pradėjo Beitmanui siuntinėti tų gėlių. Pastarasis turi didelį sodą ir šiltnamį, yra geras botanikos teoretikas, tad jam Skinnerio atsiųstas orchidėjas aprašinėja ir publikuoja tuos darbus. Pavyzdys, kaip mecenatas ir teoretikas sudaro puikų duetą su egzotiškų augalų pateikėju. Šio bendradarbiavimo rezultatas – šimtas naujų orchidėjų rūšių, kurias Skinneriui pavyko iš Gvatemalos ir Pietų Meksikos nusiųsti į Angliją. Beitmano nuopelnas tas, kad jis sugebėjo parašyti ir išleisti vieną geriausių orchidėjomis skirtų knygų – *Gvatemalos ir Meksikos orchidėjos*. Išleista labai prabangiai su spalvotomis iliustracijomis, išsamiais aprašymais, tad Beitmanui turėtų priklausyti bent jau šeštoji vieta mūsų aptariamoje gradacijoje.

Septintasis – Džonas Gibsonas (John Gibson) buvo lordo Kavendišo botanikos sodo darbuotojas, kurį Džozefas Pakstonas išsiuntė į Indiją. Gibsonas rado 80 orchidėjų rūšių, bet tikriausiai jam turėtų priklausyti ir gerokai daugiau atrastųjų rūšių radėjo autoritetas. Mat Gibsonas buvo ir dar kelis kartus siunčiamas į tropikų kraštus. Šiaurės Amerikoje apvirtus laivui upėje paskendo kiti du Dž. Pakstono apmokytieji orchidėjų rinkėjai. Lordas Kavendišas ir Pakstonas nutarė į tokius pavojus nebesiųsti savo žmonių. Juolab, kad tuo metu jau buvo

pradėta išvedinėti naujus orchidėjų hibridus, lordo Kavendišo sodo kolekcija sparčiai didėjo, o ją pradėjo Džonas Gibsonas.

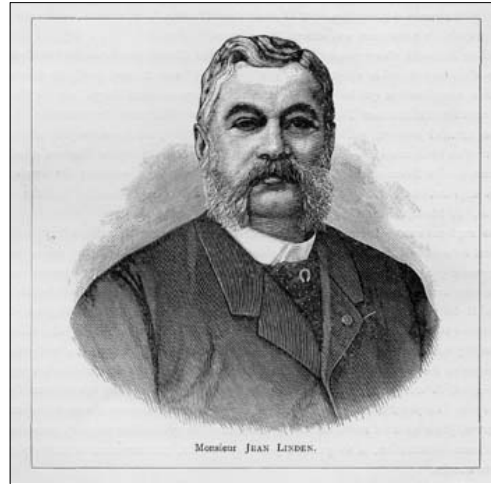
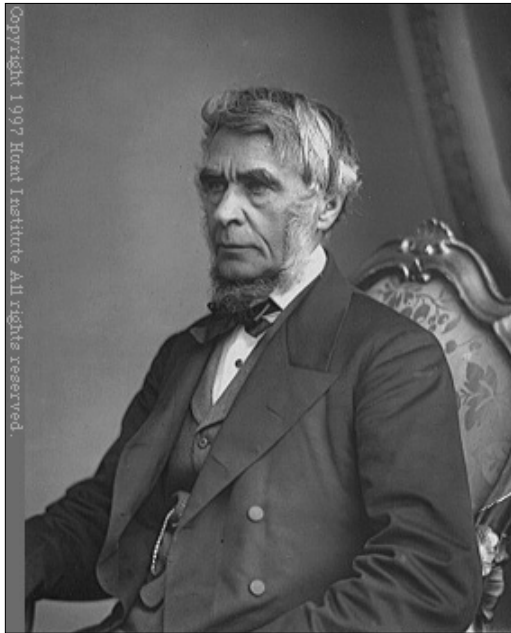
Pirmąjį geriausių pasaulyje orchidėjų rinkėjų aštuntuką baigia minėtasis Hugas Kamingas (Hugh Cumming, 1791–1865), kuris bures iškei-

Mesospinidium warscewiczii, *Oncidium warscewiczii*, *Stanhopea warscewiczii* ir kitos. Užtat jo vardas teisėtai figūruoja botanikos mokslo istorijoje. Turime teisę didžiuotis savo kraštiečio atradimais, bet tam pirmiausia turime juos žinoti. Beje, ar neteko matyti Varševičiaus rašytų užrašų, prisimini-

rankraštinį, išliko *Leipcige*, kur prof. Heinrichas Gustavas Reichenbachas Varševičiaus atvežtas ar atsiųstas orchidėjas ir kitus augalus aprašinėjo?

Visa tai reikia tikrinti, tyrinėti. Darbo yra, kad tik būtų norinčių dirbti.

augalas buvo panaudota viena geriausių Varševičiaus rastų orchidėjų. Dabar yra žinoma apie 35 tūkst. natūraliai gamtoje augančių orchidėjų rūšių ir maždaug 100 tūkst. dirbtiniu būdu išvestų hibridų. Tada galutinai įsitikinau, kad jis yra tikrai svarbus.

Juozapo Varševičiaus „kolegos“ – orchidėjų „medžiotojai“: iš kairės Hugas Kamingas, Džordžas Bentamas, Žanas Lindenas

tė į kriaukles, o pastarąsias – į orchidėjas. Tai, kad buvo beraštis, jam nesutrukdė tapti vienu žymiausių orchidėjų atradėjų.

Labai garbinga vieta tenka mūsų Juozapui Varševičiui. Jeigu dabartinis kuris nors Lietuvos mokslininkas užimtų tokią vietą pasaulio žymiausių savo srities mokslininkų gretose, pustumė iš visų plaučių ir visomis dūdomis. Nuolat kalbame, kaip svarbu Lietuvos mokslą integruoti į Europos mokslo ir tyrimų erdvę, o Juozapas Varševičius nė tokių sąvokų nežinojo, tačiau savo radiniais uždavė darbo žymiausiems to meto botanikams: Reichenbachui Leipcige, Leneriui (Lenner) ir Lindlėjui (Lindley) Londone, Kločui (Klotsch) Berlyne, Kuntui (Kunth) Vienoje, Regeliui (Regel) Ciūriche. Tai jie tyrinėjo, sistematizavo ir Varševičiaus vardu pavadino jo rastąsias ir į Europą atsiųstąsias naujas orchidėjų rūšis, kurias jis aptiko Gvatemaloje, Kosta Rikoje ir kitose Pietų Amerikos šalyse.

Mūsų kraštiečio garbei botanikos moksle įsitvirtino tokios orchidėjų rūšys: *Cattleya warscewiczii*, *Cynoches warscewiczii*, *Catasetum warscewiczii*, *Miltonia warscewiczii*, *Paphiopedilum Caudatum* var. *warszewiczianum*, *Sobralia warscewiczii*, *Brassia warscewiczii*, *Epidendrum warscewiczii*,

mu, gal kelionių dienoraščiu? Pagaliau bent jau savo užsakovams juk turėjo rašyti laiškus.

Esu radęs keletą jo laiškų. Per pirmąją kelionę jis buvo parašęs labai mažai laiškų arba jie neišliko. Per antrąją kelionę, kai vyko už savo paties pinigų, jautėsi laisvas žmogus, niekam neįsipareigojęs, laiškų parašė daugiau. Išlikę laiškai yra iš tos antrosios kelionės. Rašė iš Kolumbijos, Ekvadoro, Peru, gal ir iš kitų vietų.

Kai Varševičius iš pirmosios savo kelionės grįžo į Berlyną, vienas šaltinis teigė, kad jis, esą, parašė savo nuotykius. Gal toks rankraštis ir buvo, deja, jokių pėdsakų man neteko rasti. Reikia turėti mintyje, kad per Antrąjį pasaulinį karą Berlyno botanikos sodas buvo subombarduotas. Tikriausiai žuvo ir Varševičiaus tam sodui atvežti augalai, tarp jų ir orchidėjos. Reikės Berlyne ir Krokovoje daugiau pasidomėti, ką tų miestų botanikos sodai turi iš Juozapo Varševičiaus palikimo.

Lenkų spaudoje tvirtinama, kad Krokuvos botanikos sode vargais negalais išliko viena Varševičiaus atvežta orchidėjų rūšis. Žinoma, reikėtų giliau pasidomėti, patikrinti. Gal kai kas iš jo palikimo, mintyje turiu taip pat ir

Kad atmintis neblėstų

Kaip Jūs pats susidomėjote Varševičiumi, jo moksline veikla ir gyvenimu?

Dirbdamas prie Ignoto Domeikos prisiminimų, sudariau sąrašą daugelio 1831 m. sukilimo dalyvių, kuriems pavyko pabėgti į užsienį. Bet Varševičių kažkodėl nustūmiau į šalį, nes jis nepasitraukė į Paryžių.

Vartydamas vieną botanikos knygą apie žymiausių orchidėjų ieškotojus, teoretikus ir mecenatus, peržiūrėjau jų biografijas. Aišku, dėmesį atkreipiau į tokius šių augalų tyrinėtojus ir žinovus, kaip augalų klasifikacijos sistemos sudarytoją Karlą Linėjų (Carl von Linnaeus, 1707–1778), evoliucijos teorijos kūrėją Čarlzą Darviną (Charles Darwin, 1809–1882), bet taip pat ir visai negirdėtas pavardes. Viena jų – Josef Ritter von Rawicz Warszewicz. Šią pavardę radau 2007 m. lapkričio mėn. tarp 50 pasaulyje svarbiausių orchidėjų specialistų – teoretikų, mecenatų ir rinkėjų. Daugiausia rinkėjų – jų penkiasdešimtuke yra apie trisdešimt. Mane sudomino straipsnelis Bostone išleistoje *Lietuviškoje enciklopedijoje*, kur paminėta, kad Varševičius keliavo po Pietų Ameriką. Kuriant pirmą orchidėjų hibridą, kaip bazinis

Na, literatūroje teikiama hibridų, taip pat ir gamtoje augančių orchidėjų rūšių skaičiai labai prieštaringi, tad čia nesunku nagus nusiųti. Mums šiuo atveju svarbiau kitkas. Kauno technologijos universitete Jums teikiant garbės daktaro vardą savo inauguracinėje paskaitoje kaip tik ir kalbėjote apie istorinės atminties sugrąžinimo ir gaivinimo svarbą. Apie tai esame rašę ir „Mokslu Lietuvoje“. Beje, ir visi laikraščiai su Jumis skelbtieji pokalbiai – o jų ganėtinai daug – juk istorinės atminties gaivinimo temai.

Lietuviškoje spaudoje vienintelę žinutę apie Juozapą Varševičių radau Bostone išleistoje Lietuviškoje enciklopedijoje. Štai ši žinutė:

„[...] botanikas. Vilniaus universiteto botanikos sodo vedėjas. Dalyvavo 1831 m. sukilime, gyveno emigracijoje. Kurį laiką dirbo Berlyno botanikos sode. Keliavo Vidurinėje ir Pietų Amerikoje, surinko daug augalų. Nuo 1835 m. Krokuvos botanikos sodo direktorius. Aprašė daug naujų augalų ir augalų rūšių. Varševičiaus vardu yra pavadinta apie 30 augalų.“

Net trys iš septynių šios žinutės teiginių neteisingi. Manau, kad ir iš šio mūsų pašnekesio šitai paaiškėjo. Labai svarbu atgauti savo istorinę atmintį, taip pat žinias apie mūsų krašto žmonių sukauptą mokslinį paveldą.

Išvargintas gyvenimo kelionių, taip pat ir į Vidurio ir Pietų Amerikos kraštus, 1866 m. gruodžio 29 d. Juozapas Varševičius mirė. Po metų Krokuvos botanikos sode tarp išlankių medžių jam buvo pastatytas paminklas su šio žymaus keliautojo, botaniko, orchidėjų ir kitų egzotiškų tropikų augalų radėjo biustu. Jo autorius – Pranciškus Vyspianskis (Franciszek Wyspiański), žymaus lenkų poeto ir dailininko Stanislovo Vyspianskio tėvas. Paminkle iškalta poeto Vincento Polio, taip pat, kaip ir Juozapas Varševičius, 1831 m. sukilimo dalyvio, mūsų kraštiečiui skirtos eilės.

Lenkijoje labai gerbiamas J. Varševičiaus atminimas, jo vardu pavadinta viena iš Krokuvos gatvių, Pruskove (Opolės vaivadija) yra Juozapo Varševičiaus mokyklų susivienijimas. Šio keliautojo ir mokslo žmogaus šlovė įprasminta daugelio augalų pavadinimuose – savotiška garantija, kad moksle jo vardas dar ilgai bus žinomas ir minimas.

Bus daugiau

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Išvedant šią orchidėją „Giant Swab“ (*Cynoches warscewiczii*) kaip bazinis augalas buvo panaudota Juozapo Varševičiaus atrastoji orchidėja

Kokybinis humanitarinių ir socialinių mokslo darbų vertinimas Lietuvoje ir duomenų bazė „Lituanistika“

Atkelta iš 2 p.

tikuojamos darbų peržvalgos, o jų nepakanka mokslinio darbo turinio kokybei nustatyti.

Tad ši bazė buvo kuriama, kaip minėta, dviem tikslams pasiekti: informaciniams – pateikti deramai atrinktą internetinei žinią lituanistikos darbų visumą ir kokybiniam vertinimui sukurti – sukurti veikiančią mokslo darbų visumą apimančią vertinimo modelį. Kaip tai suorganizuota Lituanistikos duomenų bazėje, aptarsime detalčiau.

Vertinimo modelis

Bazėje vertinimo modelis veikia tokiu būdu: darbus vertina visų kryptių ekspertų grupė, suburta iš visų Lietuvos mokslo institucijų, kur vyksta HSM tyrimai; šiame bazės kūrimo etape dirbo 273 ekspertai; jų kvalifikacijos nustatomos pagal tuos pačius reikalavimus, jų atitikimą ekspertai įrodo pateikę informaciją vienodos formos anketose, kuriose atsispindi jų dalykinės kvalifikacijos. Pagal jas ekspertus tvirtino bazės vykdytojai. Ekspertai sugrupuoti pagal kryptis ir kai kurias šakas, toms grupėms vadovauja pakviesti ir darbą atlikti sutikę keli skirtingų institucijų ekspertai ir tos grupės pirmininkai, t. y. koordinacinė grupė. Ši grupė paskirsto ekspertams pagal priimtas bazės taisykles ekspertuotinus darbus. Darbus vertina du skirtingų institucijų ekspertai. Darbai, įvertinti prieštarinčiai, buvo ekspertuojami dar ir trečio eksperto. Ekspertų daug, pagrindas palyginamumui buvo bendros vertinimo anketos ir bendri vertinimo kriterijai visoms mokslo kryptims ir šakoms. HSM mokslo darbų įvairovė bazėje atspindima maksimaliai, nes sudarytas HSM mokslo darbų žanrų sąrašas, vertinimo kriterijai skiriasi ne kryptims, bet mokslo žanrams: anketos sudarytos straipsniams, monografijoms, vadovėliams, šaltinių ir išteklių leidiniams, informacinio tipo leidiniams: leksikonams, specializuotiems žodynams ir kt.

Visų bazės kūrėjų vardu nuoširdžiausiai dėkojame daugumai ekspertų ir ypač koordinacinių grupių pirmininkams. Koordinacinių grupių pirmininkai, nariai ir ekspertai kūrė bazę sunkiausiu laikotarpiu, kai dar nebuvo nusistovėjęs pats jos modelis. Ypač dėkojame menotyras, teisės, edukologijos, istorijos, filologijos (literatūrologų ir kalbininkų), muzikologijos, etnomuzikologijos-folkloristikos, sociologijos, politinių mokslų, psichologijos, ekonomikos grupių vadovams. Šių kryptių vertinimo organizatoriai ir vertintojai aktyviai organizavo ir atliko darbą. Jų darbo krūviai buvo labai dideli, ypač daug darbo turėjo edukologijos, istorijos, filologijos kryptių grupių pirmininkai. Darbo krūvius dar didino tai, kad dėl laiko stygiaus pačiam projektui vykdyti visus metus dirbome kelias operacijas vykdydami lygia greta: rinkome ekspertuotinių darbų sąrašą papildymus, juos pluoštais teikėme pirmininkams skirstymui. Pluoštų

Bazės „Lituanistika“ stendas Tarptautinėje knygų mugėje Frankfurte

buvo daug, laiko skirstyti ir ekspertuoti mažai.

Ar galima geriau organizuoti ekspertų grupių pirmininkų ir koordinatorių darbą, kad būtų mažesnės darbo sąnaudos? Manau, kad galima: projekto tęsinyje reikėtų vertinimą organizuoti taip, kad būtų mažiau ekspertuotinių darbų pluoštų, juos pateikti koncentruotai; patiems ekspertams atsakingiau laikytis priimtų įsipareigojimų ir darbo terminų. Laiku neekspertuoti darbai sudarė papildomus darbo krūvius (teko kelis kartus perskirstyti neatliktus darbus) ir bazės vykdytojams, ir ekspertų grupių pirmininkams.

Vertinimo kriterijai ir jų pluoštų sandara

Formuluodami vertinimo kriterijus atsižvelgėme į dažniausiai iš anksto girdimą priekaištą, kad kokybinis vertinimas bus subjektyvus. Siekdami sumažinti jo mastą, kiekvieno mokslo darbo vertinimui formulavome ne po vieną kriterijų, bet jų pluoštus. Tie pluoštai sudarė kriterijų skyrius, t. y. kiekvienam darbui apibūdinti sudarėme klausimyną taip, kad darbo kokybė galėtų būti visapusiškai apibūdinta, nuolatos atsimenant, kad yra vertinamas kūrybinis darbas. Visos anketos yra mūsų www.minfolit.lt svetainėje ir su jomis yra lengva susipažinti. Trumpai aptarsime pagrindinius kriterijų skyrius: pirmajame nurodomas atitikimas lituanistikos sampratai, antrasis problemos vertinimas: problemos masto, reikšmingumo, jos ištirtumo pažinimo įvertinimas; trečiasis – kūrinių aktualumo ir perspektyvumo kriterijai; ketvirtasis – mokslinio tyrimo pagrįstumo vertinimas (metodų, conceptualumo, empirinio ir tekstų interpretacijos požiūriu, empirikos ir teorinių apibendrinimų dermės požiūriu; apiben-

drinimų ir išvadų pagrįstumo požiūriu); penktas – kūrinių dėstymo savybių vertinimo kriterijų skyrius; šeštasis – kūrinių turinio naujumą ir originalumą vertinantys kriterijai, jie laikomi svarbiausiais, septintasis – laisvas eksperto vertinimas. Kadangi duomenų bazei reikėjo formalizuoti kokybinį vertinimą, vertinimui pasirinkta balų sistema. Nustatyta visų skyrių kriterijų balų vidurkių suma, kuri yra sutarta riba, rodanti, ar darbo įvertinimo rezultatas yra pakankamas bazei.

Ką duoda mokslo bendruomenei toks vertinimo modelis? Pirmiausia perskaitome vieni kitų darbus, tad ir informacinė, ir vertinamoji funkcijos veikia vienu metu.

Vertinimas buria bendram darbui mokslo bendruomenę. Skirtingų institucijų ir skirtingų miestų bei laisvieji mokslininkai sudarė vieninai veikiančią, tam pačiam tikslui pozityviam darbui susibūrusią ir dirbančią bendriją. Tuo galime iš tiesų pasidžiaugti.

Duomenų bazės kūrimas gali paskatinti mokslo bendruomenę lituanistinei veiklai. Dalis HSM darbų, kurių tyrimo objektas nėra Lietuva – jos visuomenės, valstybės ir kultūros tyrimai – nepatenka į bazę. orijos gali veikti ir lituanistikos dirvoje, bet tam reikia galingos kūrybinės intelekto galios ir siekio ją tam tikslui orientuoti. Jei ir Lietuvos mąstojai, tiriantys pripažintą pasaulines HSM teorijas, tokią nuostatą priimtų kaip savą, Lietuvos mokslas daug laimėtų.

Bazė telkia apie tyrimo objektą svertu išvykusius iš Lietuvos ir užsienyje dirbančius HSM mokslininkus, tai yra virtualiu būdu telkia ir išplečia mūsų mokslo bendruomenę. Jei pavyks bazės veiklą tęsti ir ją turtinti kasmet po tris su puse tūkstančio referuojamų darbų ir plėsti jos chronologiją, ilgainiui ji taps tokiu

lauku, kuriame patys savo darbų vieta gerai pamatysime ir galėsime palyginti su kitų darbais, sutelksime ir kitų šalių mokslininkų darbus, tiriančius įvairias Lietuvos problemas. Visa tai turėtų ugdyti mūsų darbų kokybę. Šia viltimi galima būtų baigti, tačiau dar reiktų trumpai aptarti tuos sunkumus, kurie kėlė ir kelia nerimą.

Bazėje teikiamų darbų sąrašo sudarymas

Bazės kūrėjai ir jos partneriai siekė surinkti kiek galima išsamesnį lituanistikos HSM 2005–2006 m. vertintinų darbų sąrašą (buvo numatyta surinkti 12 tūkst. darbų). Deja, ne visi partneriai ir pakviestiosios bazės kūrime dalyvauti mokslo institucijos pakankamai atsakingai Nijolei Kolesinskienei, darbuotojoms Eglei Kundrotienei ir Erikai Kuliešienei, Audronei Steponaitienei. Dėkojame už tai, kad įžvelgė kuriamos bazės vertę, kad buvo labai geranoriški, kai išryškėjo mūsų projekte kuriamo modelio planavimo trūkumai, galvojo kartu, kaip tai taisyti ir savo darbu taisyti. Bazės administracija sukūrė techninę galimybę patiems mokslininkams siūlyti darbus ekspertavimui: iš dalies tai išsprendė problemą, tačiau ne visi pasiūliusieji bibliografinį darbo aprašą pateikė bazei kūrinių tekstą, o jis būtinas vertinimui. Ši aplinkybė sudarė praktiškai nepakeliamus darbo krūvius MAB darbuotojams, kurie ėmėsi ieškoti trūkstamų tekstų. Padėjo surinkti ir kai kurie ekspertų grupių pirmininkai, pasijutę atsakingi už savo krypties pristatymą duomenų bazėje. Jau dabar autoriai, pasižiūrėję į bazėje surinktų vertinimui darbų sąrašą, gali pamatyti, ar jų darbai yra teikiami ekspertavimui. Paašškėjo, kad beveik pusantro tūkstančio mokslo darbų, ku-

riuos mūsų autoriai išspausdino užsienyje, nėra Lietuvos bibliotekose. Jų tekstų pakartotinai turėsime prašyti iš autorių. Bazės kūrimo tęsinyje ši problema, matyt, liks, kadangi numatyta plėsti lituanistinių tyrimų sąrašą ir aprėpti kai kurių užsienio lituanistinių tyrimų centrų darbus. Tad organizuojant bazės tęsinį teks derinti institucijų ataskaitose teikiamų darbų sąrašus su pačių autorių savanoriškais darbų pasiūlymais bazei. Vertintinų darbų sąrašo pilnumas daug priklausys nuo pačios mokslo bendruomenės aktyvumo.

Mokslo bendruomenė ir bazė

Sukūrus bazės mokslo darbų vertinimo modelį įgyvendinta nuostata, kad darbus vertina pati mokslo bendruomenė. Ši nuostata yra ir to modelio stiprybė, ir pažeidžiamumas. Kai jau bus parengta dauguma išsamių šios bazės įrašų, ko gero, pamatysime, kad skirtingų kryptių darbų vertinimas skiriasi griežtumu: sprendžiant iš atmetų darbų skaičiaus, griežtai vertino istorikai, išryškės ir kitų kryptių ekspertų požiūriai. Nevienodai aktyviai kryptių ekspertai ėmėsi vertinimo. Liko nemažai kai kurių kryptių neįvertintų darbų ir todėl jie nepateko į bazę, t. y. nebus jų santraukų lietuvių ir anglų kalbomis, jie liks neįtraukti į tarptautinę interneto paieškos sistemą. Todėl duomenų bazėje nevienodai gerai bus pristatytos kryptys. Jau dabar matyti, kad palyginti mažiau bus vadybos darbų, ir ne dėl to, kad jų surinkta mažiau, bet todėl, kad vadybininkai vangiausiai vertino savo krypties darbus. Nevienodai stipri yra atskirų kryptių mokslininkų motyvacija ir noras, kad tokia bazė veiktų. Ateitis parodys, ar neigiamai ir pasyvi nuostata buvo pagrįsta, ar tai tik neorganizuotumo ir trumparegiškumo išraiška. Iš esmės pateikiamus mokslo darbus vertins bazės naudotojai. Turiu daug vilčių, kad ši bazė padės didinti mūsų darbų cituojamumą, kuris, be abejo, liks vienas iš formalųjų mokslo darbo vertinimo rodiklių.

Jau darbo pradžioje išryškėjo, kokia marga yra mūsų mokslo bendruomenė, taip ir turi būti laisvės sąlygomis. Per pirmuosius darbo metus paaiškėjo, kad buriasi jos aktyvas, padėjęs sukurti šią bazę. Aki vaizdu, kad sutartinis mokslininkų bendruomenės darbas ir atsakomybė yra šios bazės kūrimo pagrindas. Kurdami *Lituanistikos* bazę esame susieti bendrais darbo saitais, kurie turėtų mums padėti gyventi visavertį mokslininkų gyvenimą globalizacijos sąlygomis. Tad apibendrinant galima pasakyti, kad šios duomenų bazės ateitis labai priklauso nuo Lietuvos HSM bendruomenės požiūrio į ją, nuo bendruomenės susiklausymo ir ryžto dirbti bendrą darbą, nuo jos strateginio požiūrio į lituanistikos ateitį.

Straipsnis prašytas remiantis pranešimu, 2008 m. gegužės 15 d. skaitytu konferencijoje *Tarptautinė mokslinė duomenų bazė „Lituanistika“*.

Inauguruotas Vilniaus kolegijos direktorius dr. Gintautas Bražiūnas

Gegužės 30 d. inauguruotas Vilniaus kolegijos direktorius dr. Gintautas Bražiūnas. Šių metų kovo pradžioje remdamasi kolegijos statutu Kolegijos taryba, kurią sudaro mokslo ir studijų, socialinių partnerių ir verslo atstovai, išrinko dr. Gintautą Bražiūną Vilniaus kolegijos direktoriumi penkerių metų kadencijai.

Vilniaus kolegija nuo įsteigimo (2000 m. rugsėjo 1 d.) iki dabar nuėjo labai sudėtingą ir unikalų Lietuvos aukštojo mokslo istorijoje kelią, kuriam vadovavo dr. G. Bražiūnas. Per ketverius metus po išorinio institucinio vertinimo į vieną aukštąją mokyklą buvo sujungtos 9 buvusios aukštesniosios mokyklos. Taip pat sukurti vidaus teisės aktai, suformuotos struktūros, leidžiančios sėkmingai Lietuvoje veikti tokiai naujo tipo aukštajai mokyklai. Per tą laiką studentų skaičius išaugo nuo 3309 studentų (2000 m.) iki 10 169 studentų (2005 m.). Teikiamų studijų programų skaičius padidėjo 4 kartus: nuo 10 programų (2001 m.) iki 42 studijų programų (2007 m.).

Inauguracijos iškilnės vyko Vilniaus kolegijos Sveikatos priežiūros fakulteto aktų salėje.

Ceremonija prasidėjo nuskam-

bėjus šventinėms fanfaroms. Įnešta Vilniaus kolegijos vėliava. Į salę įžengė Vilniaus kolegijos Taryba ir direktorius dr. Gintautas Bražiūnas. Po kelių minučių pasigirdo *Gaudeamus* akordai, vėliau pirmą kartą nuskambėjo Vilniaus kolegijos himnas, kurį atliko kolegijos mišrusis choras ir dainininkai, kolegijos Menų fakulteto studentai, Justinas Lapatinas ir Ingrida Žilūtė.

Himnui pagal B. Brazdžionio žodžius muziką parašė Kolegijos tarybos narys, Vilniaus kolegijos docentas Laimutis Antanas Vilkončius.

Pasveikinti Kolegijos vadovo ir Kolegijos bendruomenės atvyko LR švietimo ir mokslo ministras Algirdas Monkevičius, Lietuvos kolegijų direktorių konferencijos prezidentė Nijolė Kikutienė, taip pat konferencijos nariai – Lietuvos aukštųjų mokyklų vadovai, Lietuvos universitetų rektorių konferencijos prezidentas VGTU rektorius Romualdas Ginevičius.

Kolegijos bendruomenė sulaukė svečių ir iš užsienio. Iškilnėse dalyvavo Talino taikomųjų mokslų universiteto rektorius Arvi Altmäe. Jis nuoširdžiai dalijosi prisiminimais, kaip vienu metu kūrėsi dvi panašios

Vilniaus kolegijos Tarybos pirmininkas Eduardas Vilkelis inauguruojamam Kolegijos direktoriui dr. Gintautui Bražiūnui uždeda beretę

kolegijos skirtingose šalyse. Lietuvoje nelengvu aukštojo mokslo raidos keliu ėjo Vilniaus kolegija, o Estijoje – Talino taikomųjų mokslų universitetas. Anot rektoriaus A. Altmäe, tuo metu jie stebėjo Vilniaus kolegijos direktorių G. Bražiūną ir mokėsi.

Vilniaus kolegijos bendruomenė gavo sveikinimą nuo LR Seimo pirmininko Česlovo Juršeno. Šį sveikinimą perskaitė Studijų tarnybos vadovė Rita Liepuonienė. Seimo pirmininkas pirmą kartą įvertino direktoriaus veiklą. Jis sakė: „Jums vadovaujant, Vilniaus kolegija per aštuonerius gyvavimo metus sparčiai brendė kiekybiškai ir kokybiškai: tobulino vadybą, formavo pedagoginį personalą, laboratorinę bazę, informacinių technologijų infrastruktūrą, išplėtojo užsienio ry-

šius, yra įvairiausių projektų dalyvė.“ Baigdamas Seimo pirmininkas palinkėjo Kolegijos bendruomenei ir asmeniškai direktoriui „toliau sėkmingai žengti moderniu kokybiškų studijų keliu, veiksmingai kurti intelektualinį Lietuvos kapitalą.“

Mus pasiekė ir LR Ministro Pirmininko Gedimino Kirkilo, LR Seimo Mokslo, kultūros ir švietimo komiteto pirmininko Virginijaus Domarko sveikinimai.

Direktorius ir Kolegijos bendruomenė taip pat sulaukė sveikinimų iš užsienio aukštųjų mokyklų kolegų: Latvijos žemės ūkio universiteto, Suomijos Satakunta taikomųjų mokslų universiteto, Slovakijos Žemės ūkio universiteto, Gento universitetinio koledžo ir kt.

Inauguracijos ceremonija pasiekė kulminaciją, kai Kolegijos tarybos pirmininkas Eduardas Vilkelis įteikė direktoriui dr. Gintautui Bražiūnui direktoriaus regalias.

Inauguruotasis Vilniaus kolegijos direktorius dr. Gintautas Bražiūnas taria prakalbą

Priėmęs regalias inauguruojo direktorius apžvelgė kolegijos raidą, pasidžiaugė pasiektais rezultatais, padėkojo visiems, prisidėjusiems prie kolegijos kūrimo.

Giedrė Radzevičiūtė

Sveikina Lietuvos kolegijų direktorių konferencijos prezidentė Liucija Nijolė Kikutienė ir kitų kolegijų direktoriai

VGTU įteiktas 50-tūkstantasis diplomas

Birželio 20 d. VGTU buvo įteiktas 50-tūkstantasis absolvento diplomai. Jį gavo Aplinkos inžinerijos fakulteto Energetikos ir termoinžinerijos studijų programos Energetikos planavimo specializacijos magistrantė Evelina Trutnevytė. Šiame Aplinkos inžinerijos fakultete baigė 514 absolventų.

„Dėkoju VGTU už diplomą ir suteiktas žinias. Man teko stažuotis Danijoje ir Šveicarijoje, bet įsitikinau, kad Vilniaus Gedimino technikos universitetas specialistus parengia ne blogiau už minėtų šalių universitetus. Taigi sugebėjime įvertinti tai, ką turime“, – priimdama diplomą kalbėjo Evelina.

Evelina Trutnevytė 2002 m. baigusi Vilniaus licėjų pradėjo studijuoti Vilniaus Gedimino technikos universiteto Aplinkos inžinerijos fakultete Aplinkosaugos specialybę. Vėliau, trečiame kurse, ji pasirinko Pastatų energetikos studijų programą. Evelina visada buvo tarp ge-

riausių studentų. Už labai gerą mokymąsi 6 semestrus bakalauro studijose ir 2 semestrus magistrantūros studijose jai buvo skirtos vardinės stipendijos, tarp jų 6 kartus buvo skirta aukščiausia Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino vardo stipendija. Jos bakalauro darbo *Kalvarijos miesto Mokyklos kvartalo centralizuoto aprūpinimo šiluma sistemos renovacija* (vadovas doc. V. Lukoševičius) buvo įvertintas puikiai. Energetikos bakalauro studijas 2006 m. Evelina baigė su pagyrimu.

Tais pačiais metais ji buvo priimta studijuoti Energetikos ir termoinžinerijos magistrantūros studijų programą Energetinio planavimo specializaciją. Čia jai vėl buvo skiriamos vardinės stipendijos. Evelinos susidomėjimas miestų energetinių sistemų planavimu ypač sustiprėjo pasirinkus baigiamojo darbo temą *Integruoto urbanistinio modulinio aprūpinimo energija sistemų tyrimai* (vadovas – prof. V. Martinai-

tis). Darbas buvo įvertintas puikiai ir tapo rimtu pagrindu gilesniam mokslo tiriamajam darbui.

Paskutiniaisiais magistrantūros studijų metais ji studijavo Alborgo universitete ir apgynė rudens semestro darbą, gavo labai aukštą įvertinimą. Pavasarį, rengdama baigiamąjį darbą ir laimėjusi stipendiją, ji sėkmingai dirbo tyrimų grupėje Ciuricho federaliniame technikos institute Energetinių sistemų laboratorijoje. Baigusi šį darbą dar spėjo grįžti į VGTU ir apginti magistrą baigiamąjį darbą. Būdama Ciuriche ji laimėjo vieną Danijos ambasados Lietuvoje skelbto konkurso iš anturų premijų už esė apie klimato kaitą. Apgynusi magistro diplomą ji išvyks į vasaros mokyklą *Darni plėtra ir energetinis planavimas* Norvegijoje.

Žilvaras Zinkevičius

VGTU Aplinkos inžinerijos fakulteto Energetikos ir termoinžinerijos studijų programos Energetikos planavimo specializacijos magistrantė Evelina Trutnevytė, kuriai buvo įteiktas 50-tūkstantasis absolvento diplomai

Naujos knygos

Senosios Lietuvos valstybės vardynas
Akad. Zigmantas Zinkevičius

Autoriaus teigimu, pastaruoju metu labai padaugėjo ginčų tarp lietuvių ir gudų (baltarusių), dėl Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės kilmės. Kas sukūrė šią valstybę? Lietuviai ar gudai? Ginčiuose neretai liečiamas vardynas, juo argumentuojama. Tačiau nekalbininkų samprotavimuose senieji vietovardžiai ir asmenvardžiai dažnai neteisingai traktuojami. Iš to daromos klaidos aiškinant istorinius dalykus. Kai kurie Gudijos istorikai deklaruoja, neva šią valstybę sukūrė slavikalbiai žmonės (Mikola Jarmalovičius ir kiti).

Skaitytojui pateikiamoje knygoje* stengiasi aptarti senąjį Lietuvos valstybės vardyną – vietovardžius ir asmenvardžius – remiantis šių dienų kalbos mokslo (istorinės, arba diachroninės, kalbotyros) duomenimis. Visų vardų (jų labai daug) išnagrinėti neįmanoma, todėl pasirinkti tik svarbiausieji, pirmiausia tie, dėl kurių dabar daugiausia ginčijamasi.

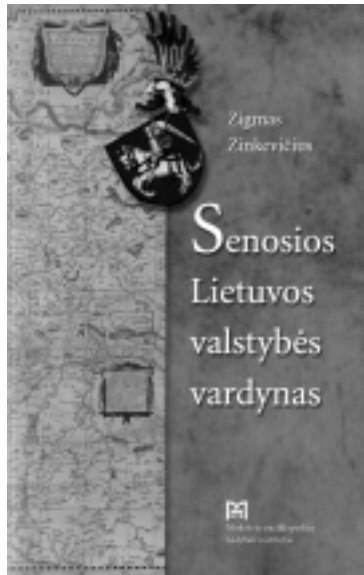
Kadangi knyga skiriama ir ne specialistams, jos pradžioje įdėti du kiek platesni įvada, kurie yra būtini arčiau su kalbos mokslu nesuipažinusiems asmenims, bet pravers ir išsilavinusiems, net kalbininkams. Pirmajame iš jų stengiasi pateikti bendrą supratimą apie vardyną, ypač tai, ko reikia norint teisingai suprasti konkrečių vardų nagrinėjimą. Antrajame siekta aptarti senuosius lietuvių ir kitų baltų santykius su gudais bei kitais slavais remiantis istorinės kalbotyros duomenimis, nevengiant drąsesnių prielaidų. Tai padės geriau suprasti istorinį vardyną.

Pabaigoje skaitytojų patogumui pridėdama visų nagrinėjamų vardų abėcėlinė rodyklė, taip pat cituojamosios literatūros šaltinių sąrašas.

Knyga nepalieka nė mažiausios abejonės, kad tradicinė istorikų pažiūra į Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos kilmę yra teisinga. Tą valstybę kūrė lietuviakalbiai žmonės. Tokios pažiūros laikėsi ir laikosi absoliuti tyrėjų dauguma. Nuomonė, kad LDK sukūrė slavikalbiai žmonės, taip pat kaip ir nuomonė, esą tai padarė lietuviakalbių ir slavikalbių žmonių junginys, turi būti atmesta. Koks tame kūrybos vyksme buvo slavikalbių indėlis, turėtų ištirti rimti istorikai, o ne fantazuotojai. Tasai slavikalbių indėlis jokia būdu negalėjo prilygti lietuviakalbių nuopelnams, nes šie davė valstybei pradžią ir vyravo jos valdyme.

Knyga praturtinta žemėlapiais, kuriuose atsispindi senosios lietuvių etninės žemės, teritorijos kitimas po kaimyninių kraštų ekspansijos ir kt. Šis leidinys skiriamas visiems, kam įdomi Lietuvos praeitis ir norintiesiems ne iš nuogirdų ar hipotezių susipažinti su mūsų valstybės kūrimosi ištakomis.

* Senosios Lietuvos valstybės vardynas / Zigmantas Zinkevičius. – Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007. – 88 p. – Žml.: p. 15–37. – Sutrup.: p. 66–67. – Bibliogr.: 68–70 p. – Santr. rus. p. 71–78, angl. p. 79–85. – Rklė: p. 86–87.

Mažosios Lietuvos indėlis į lietuvių kultūrą

Akad. Zigmantas Zinkevičius

Rašant daugiatomę Lietuvių kalbos istoriją buvo sukaupta daug duomenų apie Mažosios Lietuvos indėlį į lietuvių kultūros lobyną. Nemaža tų duomenų dalis buvo panaudota Lietuvių kalbos istorijos tomams, tačiau daug liko. Per bemaž du dešimtmečius nepanaudotoji medžiaga gerokai pasipildė.

2006 m. pabaigoje autorius šia tema ėmėsi rašyti monografiją**, kuri dabar ir pateikiama skaitytojams. Kaip lituanistui kalbininkui autoriui labiausiai rūpėjo tos lietuvių kultūros sritys, kurios susijusios su kalba ir jos apraiškomis (literatūra ir kt.), apskritai su filologija bei humanitarine sfera. Kitkas beveik neliečiama, paprastai tik prabėgomis pareiškiamos atskiros pastabos. Jas ateityje turės išplėtoti atitinkamų sričių specialistai, kurie Mažosios Lietuvos įtaką lietuvių kultūrai tirs kitais, šioje knygoje nelietais aspektais. Šiuokart žvelgta vien lituanisto kalbininko akimis.

Pasirinktas chronologinis dėstymo būdas. Stengiasi rūpimus dalykus išryškinti nušviečiant Mažosios Lietuvos istoriją. Taip daryta dar ir todėl, kad su Mažosios Lietuvos praeitimi, iš dalies ir dabartimi mažai tėra susipažinę ne tik eiliniai Lietuvos piliečiai, bet ir dauguma išsilavinusių žmonių. Taigi siekta Mažosios Lietuvos istorijos fone išryškinti šio krašto indėlį į dvasinę (hu-

** Mažosios Lietuvos indėlis į lietuvių kultūrą / Zigmantas Zinkevičius. – Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos

Netekome Vytauto Spečiūno (1946–2008)

Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto (MELI) darbuotojai giliai liūdi sukręsti netikėtos žinios – 2008 m. liepos 7 d. savo tėviškėje staiga mirė žinomas istorikas, daugiau kaip 30 metų rengęs lietuviškąsias enciklopedijas, Lietuvos istorijos redakcijos vedėjas Vytautas SPEČIŪNAS. Išskirtinių gabumų, labai darbštus, pareigingas, principingas, tolerantiškas bendradarbis ir bičiulis. V. Spečiūnas yra suredagavęs tūkstančius enciklopedijų straipsnių, šimtus jų parašęs. Taip pat parengė spaudai keletą knygų: Marijos Gimbutienės *Senoji Europa*, Williamo Urbano *Žalgiris ir kas po jo*, Lietuvos *Metrikos* kelis toms, straipsnių rinkinius *Gediminaičiai*, *Lietuvos didieji kunigaikščiai*, *Lietuvos valdovai*. Savo darbais įrodė, kad yra vertas daktaro mokslinio laipsnio, nors dėl sunkaus įtempto enciklopedininko darbo disertacijos neparašė. Vytauto Spečiūno mirtis yra didelė netektis ne tik enciklopedijų leidybai, bet ir Lietuvos istorijos mokslui.

Mes, Vytauto Spečiūno bendradarbiai, bendraminčiai ir bičiuliai, reiškiamo gilią užuojautą jo Mamai, žmonai Jovitai, dukrai Indrei ir sūnui Domantui.

Mokslo ir enciklopedijų leidybos instituto kolektyvas

Šviesus Vytauto Spečiūno atminimas ilgai lydės buvusius bendražygius

manitarinę) lietuvių kultūrą. Stengiasi pateikti kuo daugiau su ta tema susijusių faktų, neretai paliekant pačiam skaitytojui daryti išvadas.

Knygoje išsamiai gvildinama daugelis klausimų – mažlietuvių kilmės problema, Prūsijos lietuvių kalba, reformacija, raštijos ištakos. Chronologiškai aptariama Mažajai Lietuvai svarbių asmenybių veikla. Tai Martynas Mažvydas, Jonas Bretkūnas, Simonas Vaišnoras, Jonas Rėza, Danielius Kleinas, Kristijonas Donelaitis, Frydrichas Kuršaitis ir daugelis kitų. Neapainami ir raštijos klausimai – rašomosios kalbos atsiradimas, raida, religinio turinio raštija, oficialieji raštai ir kalbotyros darbai. Taip pat nemažai dėmesio skiriama germanizacijai, Mažosios Lietuvos tragedijai ir kitoms problemoms. Knygos pabaigoje pateikiamas sutrumpinimų ir literatūros sąrašas, pavardžių rodyklė, taip pat santraukos anglų, vokiečių ir rusų kalbomis.

Žemaičių dzūkai: tekstai su komentarais

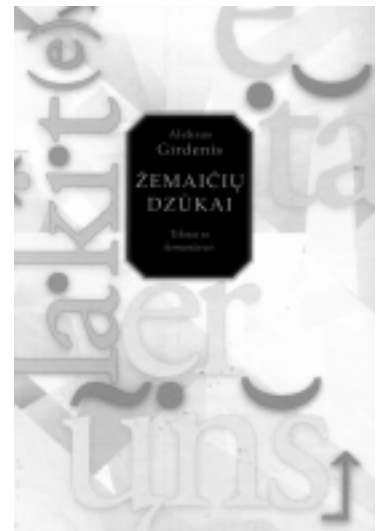
Prof. Aleksas Girdenis

Leidinyje parengtas remiantis gausia tarmine medžiaga, sukaupta 1974–1979 metais. Jis skiriamas labai įdomiai, bet palyginti mažai ištirtai šiaurės žemaičių patarčiai – žemaičių dzūkams, kurios pagrindiniai bruožai šiuo metu jau beveik išnykę. Kadangi beveik visi pateikėjai jau mirę, knygą galima laikyti ir paminklų jiems, kalbėjusiems į mikrofoną tokia gyva, sodria, savita ir turtinga kalba, kokios jau niekada nebeišgirsimė.

Rinkinį papildo du perspausdinami moksliniai straipsniai, skirti pačioms ryškiausioms ir sparčiausiai nykstančioms tarmės ypatybėms – žemaičių dzūkavimui bei jo kilmei ir specifinio tarmės baltiško kiekybei.

Knygos įvade gana plačiai apibūdinama bene savičiausia šiaurės žemaičių kretingiškių šnekta, esanti maždaug keturkampyje Endriejavas–Judrėnai–Veiviržėnai–Gargždai. Taip pat pateikiamas išsamus naudojamos transkripcijos išaiškinimas: balsiai, priebalsiai, balsių kiekybė, priegaidės ir kirčiai, intonacija ir kiti ženklai. Atskiras skyrelis skirtas kardinaliniams balsiams. Tekstai pateikiami pagal užrašymo vietą – Judrėnai, Endriejavas, Veiviržėnai, Vėžaičiai. Knygos pabaigoje pateikiamas literatūros sąrašas ir priedai.

Parengė
Rūta Krasnovaite

Kviečia dalyvauti lituanistikos programoje

Švietimo ir mokslo ministerija, vykdydama Lituanistikos (baltistikos) studijų ir mokslinių tyrimų skatinimo užsienio šalių mokslo ir studijų institucijose 2008–2010 programą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. vasario 20 d. nutarimu Nr. 222 (Žin., 2008, Nr. 33-1167), skelbia konkursą šios Programos priemonių projektams finansuoti.

Lietuvos mokslo ir studijų institucijos kartu su Lituanistikos (baltistikos) centrais užsienyje kviečiamos teikti: 1) bendrus užsienio ir Lietuvos lituanistų ir (ar) baltistų mokslinių tyrimų, 2) lietuvių kalbos ir kultūros ar mugių organizavimo 3) lietuvių kalbos užsienyje dėstytojų kvalifikacijos kėlimo kursų, 4) užsienio šalių lituanistų (baltistų) stažuocių Lietuvoje ir Lietuvos mokslo ir studijų institucijų lituanistų (baltistų) studijų ir mokslinių stažuocių užsienio lituanistikos centruose projektus.

Vertinant ir atrenkant projektus pirmenybė bus teikiama projektams, kuriuose atsispindės planuojamos veiklos svarba lituanistinio (baltisti-

kos) centro išlikimui, projekto plėtra ir tęstinumas tolesnėje centro lituanistinėje veikloje (pasibaigus projektui), ryšis su kitomis mokslo ir akademinėmis mainų programomis, galimas santykis su vietos lietuvių emigracine bendruomene. Taip pat bus atsižvelgiama į projektų rengėjų ir lituanistinių centrų indėlį į lituanistikos ir baltistikos populiarinimą užsienyje bei projektų finansinį pagrįstumą.

Projektų paraišką ir numatomų išlaidų sąmatas prašome pateikti Švietimo ir mokslo ministerijos Studijų departamento Akademinių mobilumo skyriui iki 2008 m. rugšėjo 15 d., adresu Sierakausko g. 15, LT-03105 Vilnius.

Iškilius klausimams prašome kreiptis į Studijų departamento Akademinių mobilumo skyriaus vyresnįjį specialistą Saulių Grybkauką tel. (8 ~ 5) 219 0123, el. p Saulius.Grybkaukas@smm.lt.

LR Švietimo ir mokslo ministerijos
informacija

VIVAT AKADEMIJA & RAUDONOJI PROFESŪRA

Pradžia Nr. 11

Tuo metu, kai visi jo bendraamžiai kolegos, vadinamieji pažangūs profesoriai, jau buvo akademikai, Senuliukas nei to vardo, nei solidaus priedo prie atlyginimo dar neturėjo. Pagrindinė priežastis buvo ta, kad jis užsispyrusiai nenorėjo stoti į bolševikų partiją. Ilgai įkalbinėtas, tiksliau tariant, šantažuotas, jis galiausiai nusileido ir parašė pareiškimą. Ta proga per katedros posėdį, dalyvaudamas fakulteto „partorgui“ bei aspirantams, pareiškė:

– Į partiją stosiu, bet jos nurodymų nevykdysiu, o koks buvau, toks ir liksiu.

„Partorgas“ nuo tų žodžių kaip išsižiojo, taip ir nepajėgė susičiaupti iki pat posėdžio pabaigos. Ne juokais, juk nesureagavęs į tokį pareiškimą gali būti pakviestas pokalbiui į pilkajį namą Parodos kalno papėdėje. O ką jam, vargšeliui, daryti, jeigu dirba Senuliuko katedroje. Juk nuo pastarojo priklauso jo tolesnė mokslinė bei pedagoginė karjera. Taigi „partorgas“ tylės, bet įškūsti gali „stukačius“. Nes tai, kad kiekvienoje katedroje yra infiltruotas bent vienas „stukačius“, buvo vieša paslaptis. Jaunajam skaitytojui noriu paaiškinti, kad „stukačius“ – tai bolševizmo produktas ir ramstis. Žodis „stukačius“ į lietuvių kalbą neišverčiamas. Tai kažkas tarpinio tarp mėšlo ir išdaviko. Ypač šlykštus ir pavojingas yra tautinis „stukačius“, kartais neteisingai vadinamas „išverstaskūriu“. Tačiau „išverstaskūriu“ pravardė geriau tinka įvairaus plauko kolaborantams, išdavusiems tautiniais principais ir idealus. O „stukačius“ be viso to, dar išduoda sąžinę ir visus dešimt Dievo įsakymų. Tame posėdyje „stukačius“ turbūt nedalyvavo, nes tas Senuliuko pareiškimas atgarsio nesusilaukė.

Nepaisant tokio šviesaus Senuliuko įvaizdžio, viename katedros posėdyje jis pateikė precedentų neturintį akibrokštą:

– Nuo šios dienos mokslinio straipsnio ar kitokio spausdintino mokslinio darbo bendraautorius bus laikomas ir tas, kuris bent perskaitys šių darbų rankraščius.

Katedros senbuviai vieningai pritarė šiai minčiai ir suteikė jai katedros posėdžio nutarimo statusą.

Šį kartą jau man atvipo apatinis žandikaulis: ne jau Senuliukas visai kuoktelėjo, kad nemirkstelėjęs įteisingo akivaizdų prirašinėjimą, už kurį numatyta net baudžiamoji atsakomybė. Juk oficialus katedros vedėjo pareiškimas oficialiame katedros posėdyje turi būti besąlygiškai vykdomas! Priešingu atveju bus laikoma, kad rimtai nusižengiamo mokslininko etikai. Absurdas, tikrai vertas Orvelo plunksnos. Galiu tik įsivaizduoti, kas nutiktų, jeigu aš fabrike būčiau kažką panašaus iškrėtęs. Nepagelbėtų nei ta aplinkybė, kad esu jaunas specialistas, nei kad viršininkas; darbininkai ir kitas gamybinis personalas manęs paprasčiausiai nesuprastų. Neišvengiamai tektų aiškintis prokuratūroje. O štai katedroje visi mokslingi vyrai ir moterys viską labai gerai suprato, nes Senuliukui pritariant jie šį nutarimą inicijavo.

Mat katedroje tuo metu buvo septyni aspirantai, kurie sudarė pagrindinį jos mokslinį potencialą ir

gausų mokslinių straipsnių bei išradimų rezervą, nes likusieji katedros darbuotojai, anksčiau apgynę kandidatines disertacijas (daktaro disertacijas), mokslinio darbo nedirbo, apsiribodami darbu su studentais. Aspirantams vadovavo du docentai, išleisti į dviemetę doktorantūrą (habilituoto daktaro laipsniui įgyti) ir pats Senuliukas, kuriam verkiant reikėjo šviežių spausdintų mokslinių darbų, bolotiruojantis į Mokslų akademiją. Turbūt netenka aiškinti, kad to paties reikėjo ir docentams. O ir likusieji katedros senbuviai slapčia puoselėjo viltis kada nors pasinaudoti svetimais darbais. Todėl sutapus viršūnių interesams ir „remiant“ apačioms buvo „pagimdymas“ beprecedentis katedros nutarimas. Niekas nesuko galvos dėl jo teisėtumo, pagrįstumo ar moralumo. Tiesiog nuo seno aukštosiose mokyklose ir mokslo įstaigose galiojo nerašyta taisyklė disertacijų vadovus, katedrų vedėjus bei tyrimo institutų ir laboratorijų vadovus prirašinėti kaip spausdinamų mokslinių darbų bendraautorius. Savaime suprantama, kad kuo aukštesnį administracinį postą užima tas veikėjas, tuo daugiau jis turi „baudžiauninkų“ ir tuo didesnis jo „mokslinis produktyvumas“. Taip iš niekur atsiranda pagrindiniai mokslininkai, mokslo švyturiai, nusipelnę mokslo ir technikos veikėjai, valstybinių premijų laureatai ir dar velniai žino kokie mokslinės minties bokštai. Tačiau tie „bokštai“ niekada jokios mokslinės minties nedavė, duoti negalėjo ir negali. Jie tik ima, tiksliau tariant, vagia svetimo darbo vaisius, o pakankamai prisivogę ima žeminti ir engti apvogtus savo pavaldinius. Taip buvo sovietmečiu, taip yra ir dabar.

Bet juk panašūs dalykai vyksta ir valstybės valdymo sferoje. Todėl darytina išvada, kad supuvusi mokslo valdymo sistema yra tik pūvančios valstybinės valdymo sistemos pasekmė, dėl to mokslas, lyginant su pažangiausiu mokslu, atsiliko šimtu metų ir vis daugiau atsilieka, o Lietuvos valstybė net nepakilusi nusiriti į trečiarūšių-ketvirtarūšių valstybių sąvartyną. O minėtasis katedros posėdžio nutarimas, tai jis buvo skirtas tokiems kaip aš geltonsnapiams, neseniai atėjusiems į katedrą iš gamybinės sferos ir, ko gero, dar nesuvokiantiems mokslininko etikos plonybių. Man, žinoma, tai buvo pirmoji, bet ne paskutinė mokslininko etikos kurso pamoka.

Prirašinėjimų ir prisirašinėjimų sistema buvo gerai apgalvota ir tobulą. Čia buvo numatyta daug saugiklių, kad, gink Dieve, koks aspirantėlis netyčia nenusižengtų „mokslininko etikai“.

Paruoštą spaudai mokslinio straipsnio ar kito mokslinio darbo rankraštį pirmiausia turi aprobuoti darbo vadovas. Taigi perskaitęs rankraštį jis automatiškai tampa bendraautoriumi. Jeigu jo pavardė neįrašyta arba įrašyta ne pirmoji, tai jis suras aibę trūkumų, dėl ko straipsnis dar negali būti spausdinamas: tai teoriniame pagrindime pateikta formulė jam kažkur matyta, tai joje ne visi faktoriai įvertinti (nors tai ir nereikalinga), tai eksperimentinė dalis nepakankamos apimties, tai išvadų formuluočių nevisiškai preciziškumas ir t. t. Todėl, vadovo nuomone, tiems papildymams ir koregavimams reiktų dar galbūt metų ar

daugiau.

Suniekintas autorius arba ištaiso savo „klaidą“, arba jo straipsnis niekad nepasiekia dienos šviesos.

Kitas etapas – svarstymas katedros posėdyje, nes yra būtinas katedros posėdžio protokolo išrašas, be kurio neapsieisi kitame „aprobavimo“ etape. Katedros posėdyje aspirantai nedalyvauja ir balsavimo teisės neturi. Todėl balsavimo rezultatus nulemia suinteresuoti asmenys (vedėjas, aspirantų moksliniai vadovai ir pan.) ir jų pataikūnai. Jeigu nutariama darbo nespausdinti, tai autorius negali kreiptis apeliacine tvarka, nes nėra kur. Bėlika vienas kelias – bandyti straipsnį prastumti per kitą įstaigą, bet ir ten sėdi veikėjai, ne iš kelmo spirti. Be to, po panašaus žingsnio tektų susikrauti daiktus ir išeiti kur akys veda, nes per atestaciją, kuri vyksta periodiškai, būsi pašalintas iš darbo arba perkeltas į kitą darbą ir pan. Apeliuoti autorius ir čia negali, nes jokie teismai sovietmečiu darbo santykių aukštosiose mokyklose nenagrinėjo. Tokiu būdu katedros posėdžio saugiklį papildo atestacijos saugiklis, kurį saugo vadinamųjų liaudies teisimų saugiklis. Vadinasi, aukštųjų mokyklų darbuotojai lyg ir nėra tos liaudies atstovai, kurių teisės būtų ginamos liaudies teismuose, juolab, kad jokiuose įstatymų kodeksuose tai neregamentuojama. Turbūt SSRS Konstitucijos nuostata, kad sovietinę visuomenę sudaro tik valstiečių bei darbininkų klasės ir inteligentijos tarpusluksnis, buvo skirta tam, kad tą tarpusluksnį suplotų iki mikroninės plėvelės storio.

Trečias etapas – aprobavimas fakulteto mokslinės tarybos posėdyje, toliau – institucijos ekspertų ta-

ryboje ir galiausiai – pas mokslo prorektorius.

Kadangi varnas varnui akies nekerta, o daugumoje išvardintų etapų lemiamą balsą turi įvairūs „vedantieji“, „švyturiai“, „bokštai“ ir jų bendraminčiai, tai vargšo aspiranto straipsniuko likimas iš anksto nulemtas. Nesunku suvokti, kad po kiekvieno „aprobacijos“ etapo gali (o kartais privalo) atsirasti naujas „bendraautorius“, kol menkas tiriamasis darbelis tampa „tikru“ kolektyviniu moksliniu darbu. Ne veltui Mokslų akademijos viceprezidentas ir kiti į jį panašūs iš aukštųjų tribūnų suokia, kad šiuolaikines mokslines problemas gali spręsti tik moksliniai kolektyvai, kad individualių mokslininkų era praėjo ir panašiai. Čia sąmoningai painiojama sudėtinga mokslinė problema su paprastu tiriamuoju darbeliu, kurį pajėgus atlikti vienas mokslininkas, kartais dar pasitelkdamas jaunesnį bendradarbį ar laborantą. Be to, panašūs tvirtinimai prieštarauja mokslo istorijos faktams, kad mokslo problemas generuoja ir jų sprendimo būdus pateikia pavieniai mokslininkai, o ne kokia nors mistinė mokslininkų grupė.

Akivaizdu, kad „kolektyvinio darbo“ apologetai tesiekia legalizuoti jau prisivogtus ir numatomus pavogti mokslinius darbus. Lygiai taip, kaip kriminaliniai nusikaltėliai bei korumpuoti valdininkai stengiasi legalizuoti prisiplėštą turta. Juk ne veltui per žiniasklaidą ir kitaip stengiamasi įteigti, kad kas „prichvatizuota“, tai jau šventa, neliečiama nuosavybė; kas per specialiai paliktas įstatymų spragas yra nusavinta – tai yra legalu, kas sovietmečiu tautiečiams nagus lupinėjo – tas

šiandieną lygiateisis Lietuvos pilietis, šiukštu jį pavadinti kolaborantu.

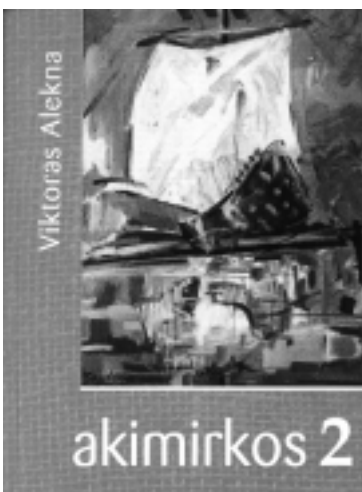
Neturiu moralinės teisės teigti, kad visi mokslo sferos vadovai yra prisirašinėtojai ar visi moksliniai darbuotojai yra prirašinėtojai. Yra ir sąžiningų vadovų, ir principingų darbuotojų, bet jų mažuma. Prirašinėjimo sistema yra tik valstybės valdymo sistemos dalis, ir kas prie jos neprisitais, tas paprasčiausiai sunaikinamas, nušluojamas už regimos horizonto ribos. O, atrodo, tiek nedaug tereikia: priimti normalų mokslininko etikos kodeksą ir griežtai kontroliuoti, kaip jo laikomasi. Numatyti moralinę ir teisinę atsakomybę prirašinėtojams ir prisirašinėtojams. Tai beveik nieko nekainuotų ir pradžia visiškai pakaktų. Todėl kyla klausimas, kodėl taip nedaroma, kas kliudo tai padaryti? Atsakymas paprastas: visi tai supranta, tik ne visiems tai naudinga. Tie, kuriems tai nenaudinga, sėdi aukštuose postuose ir nuo jų priklauso būti ar nebūti tokiam etikos kodeksui. Tik jie ne tokie kvaili, kad kirstų šaką, ant kurios sėdi. Kurdami paralelę su valstybės valdymu, prisiminkime, kaip seimūnai priiminėjo savo etikos kodeksą. Jeigu jis būtų priimtas, tai būtų tiek „iškastuotas“, kad jo nesilaikant būtų tariama, kad laikomasi. Juk ir seimūnai sau ne priešai!

Senuliuko bareljefas šiandieną kabo garbingiausioje fakulteto holio vietoje, kaip mokslininko etikos simbolis, kaip naujos kartos mokslininkų himnas, kaip baudžiavinės mokslinės hierarchijos pamatas.

Prof. habil. dr. Antanas R.
Jankūnas

IŠ VIKTORO ALEKNOS KŪRYBINIO PALIKIMO

Jau po Viktoro Alekno mirties išleista jo publicistinių rašinių knyga

Mano rankose knyga *Akimirkos 2*, kurią savo svajonėse matė autorius, bet jos neišvydo: šių metų sausio 30 d. Mirties angelas jam, bebaigiančiam 93 gyvenimo metus (g. 1915 03 19), užmerkė akis. Tačiau svajonė nepražuvo. Ją savo pastangomis ir lėšomis įgyvendino artimieji, pirmiausia jo gyvenimo bendražygė nuo Sibiro laikų Leoncija Alekniene, talkinama vaikų, vaikaitų ir jų šeimų. Jie visi sutartinai pasirūpino knygos išleidimu.

Knygos pavadinime *Akimirkos 2* skaitmuo rodo, jog tai antroji tokio pobūdžio knyga. Pirmoji, pavadinta tiesiog *Akimirkos* ir apimanti 2005 m. kūrybinį derlių, išleista paties autoriaus 2006 metais. Tai būtų tam tikro, kad ir nedidelio, atradimo – surinkti įvairiuose leidiniuose išsibarsčiusius visokių galų rašinius ir pateikti skaitytojui vienoje vietoje. Įsitikinęs, kad šis jo sumanymas prasmingas, Viktoras Alekna tą patį norėjo pakartoti su 2006 m. rašiniiais. Reikia iš karto pasakyti, kad šitoks vienais metais sukaupto rašinių pėdo išleidimas įmanomas ne visiems publicistams ar rašytojams: tas pėdas turi būti brandus ir svarus. Su viena kita atsitiktine publikacija knygos nesudarysi – nebus pėdo. Tuo atžvilgiu Viktorui Aleknai mažai kas iš neprofesionalių publicistų galėtų prilygti. Iš tiesų pavydėtinas jo darbingumas ir produktyvumas, ypač jei turėsime galvoje dar retą autoriaus amžių.

Štai knygoje *Akimirkos 2* sudėti 29 jo plunksnai priklausantys vien 2006 m. rašiniai, kurių bendra apimtis – 222 puslapių knyga. Norisi dar sykį pakartoti – tai vieno metų derlius!

Apskritai nuostabą kelia išskirtinė jo rašinių, išspausdintų periodikoje, gausa. Aptariamoje knygoje (p. 18) jis yra nurodęs, kad per 75 metus daugiau kaip 60 leidinių esąs išspausdinęs 1300 publikacijų. Čia dar būtina atsižvelgti, kad geriau išivaizduotume jo darbų mastą, į dvi aplinkybes. Visų pirma iš minėtų 75 metų išbraukime bent du dešimtmečius (1937–1957), kai darbas mokykloje, o paskui kalninio dalia Sibire neleido jam reikštis spaudoje. Didžioji dalis to, ką retomis atokvėpio valandėlėmis tada parašė, žuvo per kratas kalėjimuose ir lageriuose ar palikta kur be globos pas gimines bei pažįstamus. Turėkime galvoje ir antrąją aplinkybę: kai antroje amžiaus pusėje susidarė kiek geresnių sąlygų kūrybai, jis intensyviai parengė nemažą šūsnį stambios apimties knygų.

Ką skaitytojas ras knygoje *Akimirkos 2*?

Knyga pradeda nespausdintu rašiniu *Mano gyvenimo sukaktys 2006* (p. 5–96). Autoriui brangių sukakčių tais metais būta ne vienos, bet jo gerai suvokta, kad jos nelygiavertės. Prie svarbesniųjų jo apsisista ilgiau: minimos datos nušviestos išsamiau, kartais net labai išsamiai. Tai tiesiog ano meto gyvenimo iškarpu apybraižos. Daug vietos Viktoras Alekna yra skyręs Raseinių gimnazijai: kaip jis prieš 80 metų atvyko į ją mokytis palikęs gimtąjį Pašlynio kaimą ir kaip jam čia paskui sekėsi. Labai plačiai ir vaizdžiai atkuriami 1941 m. gegužės–rugsėjo dienų šiurpūs vaizdai iš gyvenimo Alytuje ir komanduotės į Druskininkus. Įdomūs studijų Vytauto Didžiojo universitete Kaune 1933–1937 m. ir darbo *Naujosios Romuvos* redakcijoje epizodai: iš jų darosi aiškesnės Viktoro Alekno vėliau ne kartą minimų ryšių su kai kuriais rašytojais ištakos. Apskritai šis rašinys – vertingas autoriaus gyvento meto dokumentas.

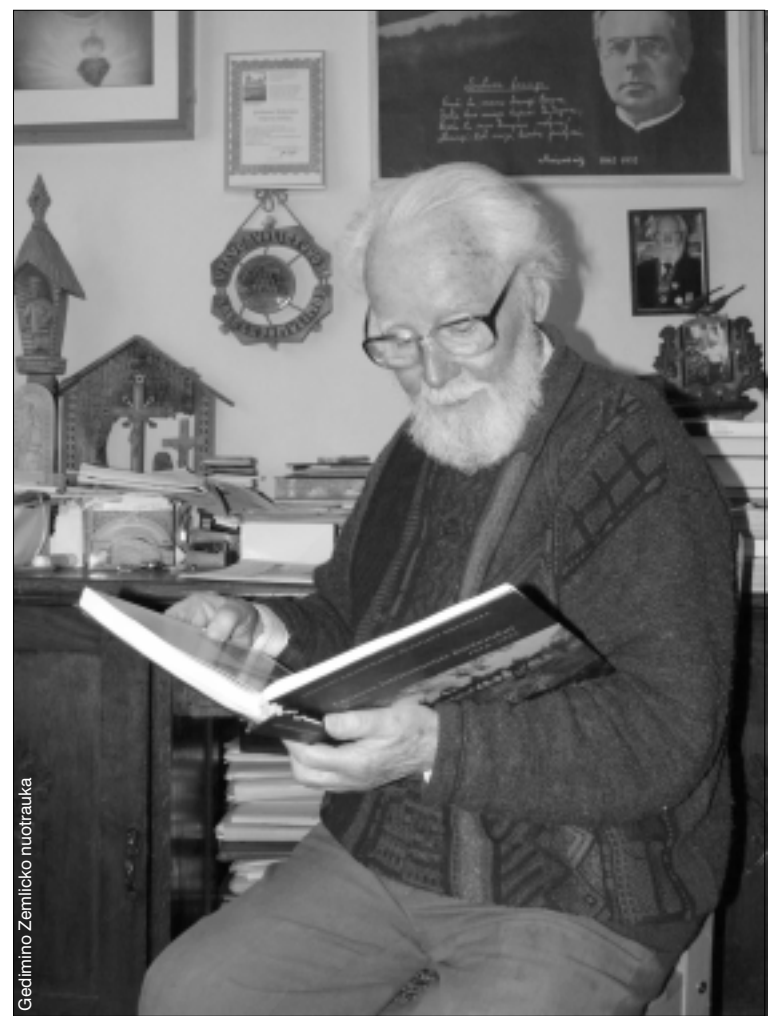
Pačioje knygos pabaigoje iš-

spausdinti dar du nepublikuoti spaudoje Viktoro Alekno raštai: *Staugaitis – Lietuvos valstybės kūrimo išvakarėse* (p. 205–213) ir *Paraiškimas Lietuvos Respublikos Prezidentui* (p. 214–220). Pirmasis tikriausiai ketintas spausdinti, tik nespėta jo atiduoti kuriam leidiniui. Antrasis raštas, turintis 2006 m. birželio 10 d. datą, – skaudžios gyvenimo patirties pagrindu atsiradęs kreipimasis į mūsų valstybės Vadovą dėl negerovių, kurios taip apniko Lietuvą atgavus nepriklausomybę 1990 metais. Tai daug kentėjusio ir kenčiančio Lietuvos patrioto skausmo balsas. Smalsu būtų žinoti, ar šis pareiškimas pasiekė adresatą?

Likę 26 rašiniai paimti iš įvairių leidinių. Beje, du straipsniai, kadais spausdinti dviejuose laikraščiuose, publikuojami knygoje po du kartus. Daugiausia (aštuonis) tais metais Viktoras Alekna rašinių yra davęs *Lietuvos aidui*. XXI amžiaus laikraštyje jų – šeši, *Mūsų gyvenimo spalvose* – penki, *Širvintų krašte* – trys. Po vieną sykį jo rašinių pasirodė šiuose leidiniuose: *Ateityje, Lietuvos žiniuose, Mokslo Lietuvoje, Prie Nemunėlio, Širvintoje, Tėviškės žibuoriuose* ir *Varpuose*.

Publikacijos nevienodos žanrų požiūriu: daugiausia, žinoma, yra straipsnių straipsnelių, bet prie jų pritampa du eilėraščiai ir du interviu.

Dėmesį turėtų patraukti autoriaus interesų platumas ir įvairumas, nepaprastai jautrus reagavimas į kasdienio gyvenimo reiškinius – tiek neigiamuosius, tiek teigiamuosius. Tuo atžvilgiu, galėtume sakyti, Viktoras Alekna – publicistas iš Dievo malonės. Be to, kurioms paskatų davė praeityje išgyventi įvykiai, jo gvildenamos, pavyzdžiui, kaip rodo rašinių antraštės, tokios einamojo momento aktualijos: *Kam reikalinga partija* (p. 97–98), *Įvaizdis ar vaizdas* (p. 101–103); pastarajame prarodoma, ko verti mūsų visokių plauko politikierių postringavimai apie reikalą kurti patrauklų Lietuvos įvaizdį, o tuo tarpu nesirūpinama tikroju jos vaizdu. Straipsniais *Lietuviška knyga* (p. 104–106), *Lietuvos pavardžių ra-*

Viktoras Alekna. Jis visuomet buvo tarp knygų...

šymas (p. 123–126), *Apie „Visuotinės lietuvių enciklopedijos“ devintąjį tomą* (p. 170–178) jautrusis publicistas stengiasi atkreipti visuomenės dėmesį į aktualius kultūros dalykus. Straipsniuose *Gerti sportininkui ar negerti?* (p. 149–155) ir *Liūdesio ašara. Ar gerai gyveni, lietuvi?* (p. 156–161) sielojamasi dėl stebimo tautos moralės irimo. Pro atidžias seno, bet išlaikiusio dvasios gyvumą žmogaus akis nepraslysta nė teigiamieji reiškiniai: juos stengiamasi palaikyti ir paskatinti, kaip antai straipsniuose: *Bendruomenės šventė* (p. 153–155) ir *Eilėraščiai apie gyvenimo kelį* (p. 167–169). Meile Lietuvos gamtai ir skatinimu ją stebėti ir branginti pasižymi nuotaikingas straipsnis-etudias *Kantrimiško pelkių paukščiai* (p. 133–136).

Per priešpaskutinius metus parašytų straipsnių kiekis ir tematikos įvairumas akivaizdžiai rodo, kokios nuostabiai stiprios vidinės jėgos yra turėjęs Viktoras Alekna. Mirtis jį palaužė dar pilną jėgų. Kaip tikras ažuolas jis nesutrešęs, bet išsaugojęs sveikių sveikiausią dvasią paliko šį pasaulį. Apie tokį žmogų-ažuolą galėtų būti kuriamos legendos. Jis turėtų ilgus amžius likti tautos atmintyje. Viena iš prielaidų, užtikrinančių jo įamžinimą mūsų tautos kančių ir atsparos istorijoje, yra ši ir kitos Viktoro Alekno knygos bei rašiniai.

Arnoldas Pirockinas

* Viktoras Alekna. *Akimirkos 2*. – Vilnius. 2008. – 222 p.

Nacionalinės moksleivių akademijos vasaros sesija

Nidoje prasidėjo dvi savaites truksianti sesija, skirta gabių Lietuvos vaikų ugdymui. Sesijoje dalyvauja daugiau nei 70 talentingų vaikų iš visos šalies. Jau penktus metus vykstantį renginį organizuoja gabių vaikų ugdymu besirūpinanti *Nacionalinė moksleivių akademija* (toliau – NMA).

„Į vasaros sesijas sukviečiame ne tik geriausias mūsų Akademijos moksleivius, bet ir garsius mokslininkus iš Lietuvos bei užsienio. Per sesijas vyksta intensyvios paskaitos, seminarai, dalis renginių tradiciškai yra skirti asmenybės ugdymui, moksleiviai dalyvauja kūrybiniuose projektuose“, – teigė NMA direktorė docentė dr. Bronė Narkevičienė.

Pirmą kartą į NMA sesiją šiomet atvyko ir Vokietijos moksleiviai. Idėja surengti tarptautinę sesiją kilo Akademijai bendradarbiaujant su Vokietijoje jau daugelį metų veikiančia ir gabių vaikų ugdymu besirūpinančia organizacija *Vokietijos moksleivių akademija*.

Tarp užsienio svečių, skaitančių moksleiviams paskaitas, yra ir ilgametis Pasaulinės informatikos olimpiados mokslinio komiteto narys dr. Tomas Verhoeffas iš Eindhoveno technologijos universiteto (Olandija). Sesijos metu vyksta biochemijos, chemijos, ekonomikos, informatikos, lietuvių filologijos, ekonomikos, matematikos ir muzikos dalykinės sekcijos. Asmenybės ugdymo seminarus ves režisierius Vytautas V. Landsbergis, profesorius Leonidas Donskis, kiti Lietuvos intelektualai.

Vasaros sesiją vainikuoja Valstybės šventės proga liepos 6 d. vykstantys renginiai – atviras NMA moksleivių koncertas visuomenei Nidos kultūros namuose bei literatūros skaitymai T. Manno namelyje. NMA sesijos projektuose taip pat dalyvauja Akademijos absolventai, studijuojantys Lietuvos bei užsienio universitetuose. Paskaitas moksleiviams skaitys pirmąjį Pasaulinės matematikos olimpiados aukšą Lietuvai pelnęs Akademijos absolventas Kęstutis Česnavičius iš Brėmeno Jakobso universiteto, Kembridžo universiteto studentas Bernardas Morkūnas. Sesijos metu taip pat vyks nuotoliniai mokymai – bus organizuota vaizdo konferencija, kurią moksleiviams ves Mykolas Lepeška iš Milano Bocconi universiteto (Italija).

Mokymasis *Nacionalinėje moksleivių akademijoje* yra nemokamas. Vasaros sesija yra finansuojama NMA rėmėjų bei LR Švietimo ir mokslo ministerijos Gabių vaikų ir jaunuolių ugdymo programos lėšomis. Šiuo metu NMA mokosi daugiau nei 250 moksleivių iš visos Lietuvos.

VšĮ „Nacionalinė moksleivių akademija“ informacija

Reikalinga ekonomikos teorijos destymo metodika

MUMS RAŠO

Ekonomikos teorijos disciplina pasaulio aukštesiose mokyklose dėstoma nuo seno. Dabar ekonomika skverbiasi ir į vidurinę mokyklą. Temos – „nematomoji ranka“ (mikroekonomika), „matomoji ranka“ (makroekonomika) ir kt. – yra tos pačios.

Didžioji dauguma iš 200 tūkst. į aukštąją mokyklą ar kolegiją atėjusių abiturientų turi pradinių ekonomikos žinių. Jos įvairios, nes dėstoma iš įvairių šaltinių. Tačiau aukštesiose mokyklose krinta studentų pasikaitų lankomumas. Dėstytojai savarankiškai keičia metodiką: reikalauja gilintis į Nobelio laureatų darbus, studijuoti didžiuosius praeities ekonomistus, optimizaciją ekono-

mikoje... Kas kaip sugalvoja. Dirba sulaukdamis vadovybės pastabų, kad savavališkai keičia programą.

Tačiau tvarka turėtų būti viena. Švietimo ir mokslo ministras Algirdas Monkevičius turėtų suburti ekonomikos dėstytojus ir mokytojus, kad jie parengtų optimalią ekonomikos teorijos dėstymo metodiką, o ministerijos sekretorius Giedrius Viliūnas turėtų užtikrinti finansavimą tokiai metodikai parengti.

Aukštojo ir kitokio mokslo reforma tęsiasi. 200 tūkst. būsimųjų rinkėjų laukia sprendimo.

Doc. Algirdas Jakutis

Tyrimų ir susirūpinimo objektas – oras (2)

Pradžia Nr. 12

Liepos 1 d. 25 Europos šalių mokslininkai, tarp jų ir Lietuvos atstovai, pradėjo vykdyti Europos Komisijos 7-osios bendrosios programos mokslo ir technologijos inovacinį projektą *Europos kohortiniai tyrimai oro taršos efektams nustatyti (ESCAPE)*. Tai ES programos *Aplinka ir sveikata* dalis. Vykdydamas projektą bus sukurta metodologija, skirta nustatyti kietųjų oro dalelių ir azoto oksidų sudėtį, įvertinti individualią šių dalelių ekspoziciją ir nustatyti ilgalaikės oro taršos poveikį žmonių sveikatai. Pirmą kartą viešai projektas *ESCAPE* buvo pristatytas Lietuvos žemės ūkio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto XIV tarptautinėje konferencijoje *Žmogaus ir gamtos sauga*.

Apie naująjį projektą ir jame dalyvaujančio Lietuvos atstovo – Vytauto Didžiojo universiteto – mokslininkų šios sritys darbus kalbamės su VDU Aplinkotyros katedros profesore habil. dr. Regina GRAŽULEVIČIENE.

Reikės etaloninių bandinių

Gerbiamoji Profesore, kokias kietąsias daleles matuosite projekte ESCAPE?

Svarbiausia projekte – surinkti oro pavyzdžius, kurie bus analizuojami visa turima šiuolaikine technika – dujų chromatografu, atominiu absorbcimetru – ir taikant įvairias metodikas. Svarbiausias uždavinys yra nustatyti kietąsias oro daleles – $PM_{2.5}$, PM_{10} ($\mu g/m^3$) ir azoto junginius. Be to, numatyta tirti policiklinius ir aromatinius angliavandenilius, dioksidus, įvairias šiuolaikines chemines medžiagas, kurios leidžiamos į apyvertą, taip pat teršalus, kurių poveikis sveikatai ne visai aiškus. Planuojama nustatyti apie 50 miesto orą teršiančių medžiagų koncentracijas. Dėl to surinkti bandiniai bus naudingi ateities ES projektams.

Kaunas labai parankus *ESCAPE* projektui vykdyti, nes miestas yra nevienodo reljefo, tad oro pavyzdžiai bus imami iš skirtingų reljefo vietų. Be to, kartais Kaune viršijamos didžiausios leistinos kai kurių teršalų, kuriuos išskiria mašinų varikliai, koncentracijos. Tai labai domina projekto organizatorius, nes Skandinavijos šalyse to nėra. Daugiausia įtakos teršalų koncentracijai turi meteorologinės sąlygos – smogas susidaro dienomis, kai nėra vėjo ir kritulių, o būna temperatūros

Konferencijai „Žmogaus ir gamtos sauga“ pirmininkauja prof. Regina Gražulevičienė ir Lietuvos žemės ūkio universiteto prof. Gvidonas Labeckas

inversija. Tada automobilių dujos spaudžiamos prie žemės.

Kauno miesto orą siurbste tam tikrais siurbliais, filtruosite ore esančias kietąsias daleles ir azoto oksidus, filtrų turinį ir oro mėginius gabensite į Bazelį Šveicarijoje. Neįvykdyti Lietuvoje neturime šiuolaikinių azoto junginių ir kietųjų dalelių analizatorių?

VDU įgyvendindamas *HiWATE* projektą įsigijo atominių absorbcimetra, taigi galima nustatyti sunkiųjų metalų kiekį vandenyje ir ore. Matuojamos nano dydžio koncentracijos. Bet esmė ta, kad nustatant koncentracijas mums reikia etaloninių, t. y. ypač švirių bandinių. Kol nėra aiškų foninio bandinio spektras, gali būti daug paklaidų. Norint išvengti specifinių paklaidų skirtinguose centruose (Italijoje, Prancūzijoje, Lietuvoje...) nutarta visuose centruose paimtų bandinių tyrimus ir matavimus atlikti Bazelyje, geriausiai įranga aprūpintoje laboratorijoje, turinčioje tarptautinę akreditaciją.

Kaip bus tiriamos nėščiosios

Kaip bus tiriamos gimdyvės ES 7-osios bendrosios programos ESCAPE projekte? Tikriausiai gimdymų niekur neveskite, pasitenkinsite anketavimu?

Nėščias moteris tirsime pagal ES kohortinių tyrimų metodiką, kurią naudojame *HiWATE* projekte. Pastojus ir apsilankius poliklinikoje moteriai, užpildoma pirmosios apklausos kortelė, atliekamas tyri-

mas ultragarsu. Tikrinama moters sveikatos būklė, vidaus organai, nustatoma nėštumo trukmė. Jeigu naujagimis gimsta laiku, tačiau sveria mažiau nei 2500 g, vadinasi, gimdoje buvo sulėtėjęs vaisiaus augimas. Mums labai svarbu, kad kuo anksčiau mamoms echoskopijos būdu būtų nustatyta tiksli nėštumo pradžia. Pačios nėščiosios suinteresuotos pateikti tikslius duomenis apie buvusias sveikatos problemas, profesines intoksikacijas, savo veiklą. Taip surenkami pirminiai duomenys apie veiksmus, galinčius paveikti nėštumo baigtis. Nėščiajai reguliariai lankantis poliklinikoje, pateikiami tikslinamieji klausimai apie įpročius ir klausymynas apie geriamojo vandens vartojimą, gyvenamąjį rajoną, ar keitė savo gyvenamąją vietą, kur ir kiek laiko gyveno, taip pat apie kitus rizikos veiksmus. Gimdymo metu imama jos kraujo genetiniam tyrimams, išskiriama DNR. Bus mėginama iširti, kokių genų sutrikimų gali pasitaikyti. Šie tyrimai atliekami ir *HiWATE*, ir *ESCAPE* projektuose. Bandysime įvertinti, ar moterims, kurių genai pažeisti dėl aplinkos ar profesinių veiksmų, nebuvo didesnės tikimybės susilaukti mažos kūno masės ar net patologijos pažeistą kūdikį. Mėginsime matematinio modeliavimo būdu įvertinti kiekybinę riziką minėtiems padariniams dėl kietųjų dalelių, azoto dioksido, azoto monoksido ir suminės azoto junginių įtakos. Suprantama, tam teks eliminuoti genetinių, profesinių ir kitų veiksmų įtaką įvardytiems padariniams.

Kiek nėščiųjų aprėps ESCAPE tyrimas?

Mėginsime aprėpti 4000 Kauno miesto nėščias moteris, kurios sutinka dalyvauti šiame tyrime. Gavome Lietuvos bioetikos komiteto leidimą tyrimui atlikti, yra parengti motinos sutikimo dalyvauti, duoti kraujo tyrimams lapai. Registruojame visas nėštumo baigtis, bet dalis motinų į tyrimą neįtraukiamos, jeigu jų nepasisekė papildomai apklausti pagal standartizuotą klausymyną arba su kuriomis dėl kokių nors priežasčių nepavyko susisiekti telefonu.

Ar būna, kad kai kurios motinos atsisako dalyvauti tokiaime ty-

rime?

Kartais atsisako, ypač jei gimsta apsigimęs kūdikis arba jis žūsta. Dalis moterų sutinka dalyvauti interviu, tačiau nesutinka duoti kraujo genetiniam tyrimui. Šiuo metu turime apie 2 tūkst. įskaitinių nėščiųjų ir apie 700 biologinių mėginių genetiniam tyrimams.

Ar atsisakiusios dalyvauti tyrime nėščiosios taip pat patenka į tyrimo statistikos duomenis?

Nepatenka. Remiantis biomedicinos tyrimų etikos reikalavimais, atsisakiusių duomenys yra pašalinami iš duomenų bazės ir nėra naudojami apibendrinant tyrimo rezultatus.

Kuo patrauklūs kohortiniai tyrimai

ESCAPE – tai kohortiniai tyrimai oro taršos efektams nustatyti. Senovės istorijos mėgėjas tikriausiai prisimins senosios Romos legionierių kohortas – legioną sudarė 10 kohortų, – bet medikai ir aplinkos taršos tyrinėtojai tikriausiai kiek kitaip supranta šią sąvoką?

Kohorta – tai imtis, tiksliai api-

tyrimo tipas.

Kadangi tiriamas visas moteris, kurios sutinka dalyvauti tyrime, nedarome atrankos klaidų. Iš „žaidimo“ iškrenta tik tos, kurios nenori dalyvauti. Tuo Kauno mokslininkų tyrimas ir buvo patrauklus, kai pasiūlėme jį ištraukti į *ESCAPE* projektą.

Kokiu oru kvėpuoja kauniečiai

Kaip vertinate šiandieninę Kauno miesto atmosferinio užterštumo padėtį? Kiek ji kelia nerimo? O gal kauniečiai kvėpuoja labai saugiu oru?

Oro taršos būklė Kauno mieste nustatyta naudojant savivaldybės stacionarios stoties oro taršos matavimų kas pusę valandos 640 parų duomenis. Azoto dioksido (NO_2) koncentracija 32 proc. stebėjimo dienų viršijo vidutinę didžiausią leistiną paros koncentraciją. Šios toksiškos dujos yra automobilių transporto srautų teršalų išmetimo indikatorius. Taigi kelių transportą reikia laikyti svarbiausiu oro teršėju.

Mūsų sveikatos veiksniai – oras ir vanduo

brėžta asmenų grupė, kuri tinkamai reprezentuoja populiaciją. *ESCAPE* tyrime kohorta – 2008–2009 m. Kaune nuolat gyvenančios nėščios moterys. Kohortinis tyrimas reiškia, kad atsiirenkame asmenis, kurie neturi tam tikros tiriamos ligos požymių, tačiau dalis asmenų yra veikiami tam tikrų nagrinėjamų veiksmų, o dalis – ne. Kohortinis tyrimas tinka populiacijoje paplitusioms ligoms tirti, jų priežastims nagrinėti ir aplinkos veiksmų keliamai rizikai įvertinti. Tinkamai surinkti duomenys sudaro pagrindą, naudojant matematinį modeliavimą, nustatyti priežastinį ryšį tarp moteris veikusių rizikos veiksmų, pavyzdžiui, oro teršalų, ir nėštumo baigčių. Taigi kohortinis tyrimas – tai specifinis aplinkos epidemiologijoje naudojamo

Be to, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad šiandieninės higienos normos nėra saugios daugumos žmonių sveikatai. Priežastis – populiacijoje pernelyg daug alergišku, jautresnių, sergančių lėtinėmis ligomis individų. Jeigu ši dalis auga, tai labai didėja ir pažeidžiamumo tikimybė, todėl kyla būtinybė peržiūrėti higienos normas, kad jos būtų saugios ir jautresniems asmenims. Dėl tos priežasties Europos Komisija ir teikia pirmenybę *ESCAPE* ir kitiems projektams, skirtiems aplinkos kokybės būklės ir sveikatos ryšiu tirti.

Nukelta į 16 p.

FIZIKOS INSTITUTAS

Skelbia konkursą į fizikos mokslų krypties doktorantūrą.

Asmenys, norintys dalyvauti konkurse, iki š. m. rugsėjo 10 d. Fizikos instituto moksliniam sekretoriui pateikia:

- 1) prašymą instituto direktoriui;
- 2) magistro kvalifikacinio laipsnio diplomo ir jo priedų kopijas;
- 3) dviejų mokslininkų rekomendacijas;
- 4) gyvenimo aprašymą;
- 5) savo mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas arba doktorantūros krypties mokslinį referatą.

Adresas: Savanorių pr. 231, LT-02300 Vilnius, tel. (8 ~ 5) 266 1649.

Direktorius

Tyrimų ir susirūpinimo objektas – oras (2)

Atkelta iš 15 p.

Teršalų šaltiniai

Didelį pavojų kelia šiferio stogai, kuriuos teks keisti, o keičiant bus susjudintos snaudžiančios kenksmingos kancerogeninės medžiagos. Atmosfere padaugės kietųjų dalelių.

Šiferyje esantis asbestas ir kitos kenksmingos medžiagos gali sukelti vėžinius susirgimus, ypač plaučių vėžį. Šiferį ir kitas asbesto turinčias medžiagas primygtinai siūloma vežti į sveikatai pavojingus atliekų sąvartynus. Sandėliavimas ir tų medžiagų apdirbimas yra užtikrinamas pagal ES Pavojingų atliekų direktyvą 91/689/EEB.

Konferencijoje „Žmogaus ir gamtos sauga“, taip pat Jūsų pranešime, išgirdome apie iš Kinijos atvežamus maisto gamybai skirtus indus, vaikiškus žaislus, kuriuose esama nemažai toksinių medžiagų.

Kinų gamybos vaikiški žaislai lakuojami spalvingais lakais ir dažomi dažais, kuriuose gali būti švino ir kitų toksiškų metalų junginių. Plastmasėje, kuri įeina į žaislų sudėtį, pasitaiko kobalto. Atitarnavę žaislai dideliais kiekiais patenka į bendrus buitinius sąvartynus, labai ilgai nesuyra, tad aplinką gali teršti ir ateities kartoms. Jeigu atliekose yra toksinių medžiagų, jos turi būti vežamos į pavojingų atliekų saugojimo vietas. Vadinasi, reikia didinti pavojingų atliekų sąvartynus. Šių sąvar-

tytinių kontrolė pavesta Vyriausybei ir Aplinkos ministerijai. Pagal Naująją cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo ir įteisinimo kontrolės sistemą, galiojančią ES, visos toksinės gamyboje naudojamos medžiagos, kurių apimtis yra didesnė kaip viena tona, arba kai kurios itin pavojingos toksinės medžiagos turi būti registruojamos ir apie jų sunaudojimą, utilizaciją turi būti atsiskaitoma Europos Komisijai. Jeigu neturime tinkamai įrengtų pavojingų atliekų sąvartynų ir tokių atliekų neutilizavome, negalime atsiskaityti už iš ES gautas lėšas aplinkosaugai. Vadinasi, ES kontrolės sistema padeda saugoti aplinką.

Susvetimėjimas tarp žmogaus ir gamtos

Kaip sykis šiandien Marcinkonyse, Dzūkijos nacionaliniame parke, iš šio parko darbuotojo Henriko Gudavičiaus išgirdome apgalvestavimą, kad kartais labai formalizuoti ES reikalavimai ne tiek žmogų sieja su gamta, kiek atstumia nuo jos, supriešina, nes padaro tarsi valdinės struktūros įnagių. Žmogus jau ne su meile dirba gamtos, taigi ir savo bei kitų žmonių labui, bet vykdo prievoles, pareigas. Iš čia ir susvetimėjimas tarp žmogaus ir gamtos. Tikriausiai būsiu pernelyg sentimentalus, gal ir banalus, jei pasakysiu, kad santykiuose su gamta turi būti ir tam tikro romantizmo, o dar geriau – meilės.

Suprantu Henriko Gudavičiaus susirūpinimą. Kartais vietinių institucijų priimtuose įstatymuose, nutarimuose yra nepagrįstų biurokratinių reikalavimų. Suprantu gamtosaugininkus, ekologus, nes kai nebelieka laiko šviesti visuomenę, propaguoti gamtos vertybes, o reikia atlikti daugybę rutininio darbo, kurio prasmė ne visada aiški, pakertamas entuziazmas. Atsidavusiems darbui specialistams ypač skaudu susidūrus su gamtos apsaugos taikomais dvigubais standartais įgyvendinant *Natura 2000* programą Lietuvoje.

Bet taip yra visur, daugybė popierizmo aukštosiose mokyklose: tenka pildyti visokias savianalizės ir ataskaitas. Įdomu, ar tas popierių šūnis kas nors skaito?

Kita vertus, savianalizė ir ataskaitos apibūdina atlikto darbo apimtį. Be ES direktyvų vykdymo kontrolės nieko nepasieksime, nebūs pažangos. Reikia paisyti šių dienų reikalavimų, o darbai palengvinti naudoti naujausias technologijas. Jeigu norime įgyvendinti *Natura 2000* programą, kuri apriėpa visą ES, privalome vykdyti tos programos reikalavimus ir kuo plačiau įtraukti visuomenę į *Natura* teritorijų nustatymą. Nykstančių rūšių apsaugai ir biologinės įvairovės išsaugojimui turi būti skirtas reikiamas dėmesys ir finansinė parama.

Laikas vienyti pastangas

Ar laisvai susikalba 27 ES valstybių tikrieji nariai, ar taip pat suprantu tuos pačius reikalavimus? Žinoma, pirmiausia klausiu apie Jūsų su užsienio kolegomis vykdomus projektus „HiWATE“ ir „ESCAPE“.

Lengviausiai susikalba mokslininkai, susirinkę į bendras konferencijas. Tai idėjos broliai, atsidavę savo darbu. Daug sunkiau rasti bendrą kalbą, kai į renginius pakviečiami politikai, ypač jei tenka įgyvendinti tam tikrus aplinkosaugos projektų reikalavimus, susijusius su finansine parama. Tada ir kyla sunkumų.

Reikia suprasti ir realistiškai mąstančius politikus. Mokslininkams bėpigu kelti idealius reikalavimus, kurie popieriuje labai gražūs. O politikams tenka rūpintis, kad jų įgyvendinimui būtų sudaryta ir priimta atitinkama įstatymų bazė, priimti vyriausybės ir parlamentų sprendimai. Tai nėra paprasta.

ES sukurta įstatymų bazė. Be to, visos narės, stodamos į ES, perkėlė svarbiausias direktyvas į savo įstatymus. Būtina sukurti ES direktyvų įgyvendinimo lokalias prielaidas, kontrolės mechanizmus. Tuo tikslu ES pradedama nauja aplinkos kokybės biologinė stebėsena, vadinamasis biologinių žymenų projektas. Tai pirmas toks unikalus projektas, aprėpiantis ne tik mokslininkus. Kviečiami dalyvauti ir įvairių šalių vyriausybės nariai, Europos Parlamento nariai, už atskiras mokslo sritis atsakingi ES komisarijai, taip pat aplinkosaugos specialistai. Į šį projektą yra pakviesti ES valstybių aplinkos ministerijų ir mokslo institucijų atstovai. Siūloma pasitelkus biologinius žymenis nagrinėti, kaip nacionaliniu mastu, paisant kiekvienos ES valstybės narės įstatymų, sprendžiamos aplinkos kokybės problemos. Sutelkti jėgas reikia visiems – įstatymų leidėjams ir jų vykdymo priežiūros institucijoms, o svarbiausia – visuomenei. Jei kiekvienas pilietis susimąstys, ar verta pirkti iš toksinių medžiagų padarytą gaminį, neekologišką maisto produktą, kurie buvo auginami naudojant pesticidus ir kitas aplinkai kenksmingas chemines medžiagas, gal tokie gaminiai ar produktai nebus gaminami. Tai gi suvienijus visos visuomenės – politikų, gamtosaugininkų, mokslininkų, medikų, pramonininkų, verslininkų, ūkininkų, prekybininkų – pastangas galima bus pasiekti geidžiamų rezultatų.

Vis aukščiau

Ar projektai „HiWATE“ ir „ESCAPE“ ateityje bus sujungti į bendrą programą?

ESCAPE projektas naudos

projekto *HiWATE* sukurtą duomenų bazę. Nėščiujų duomenys gali būti panaudoti ir *ESCAPE* projektui, o tai svarbu siekiant, kad projektas būtų pigesnis, nes sveikatos duomenų rinkimas individualiu lygmeniu yra labai brangus. *ESCAPE* projekte svarbiausia – oro teršalų sudėties įvertinimas, metodologijos, kurią taikant būtų galima tiksliau vertinti teršalų poveikį sveikatai, sukūrimas. Tinkamas teršalų ekspozicijos vertinimas padės išaiškinti, ar ilgalaikė automobilių sukeliama oro tarša gali būti nepalankių nėštumo baigčių, lėtinų ligų, pavyzdžiui, astmos, alergijų, vėžio priežastimi.

Ir pabaigai. Kokiomis jėgomis remsis VDU *ESCAPE* projekto vykdytojai?

Prie šio projekto dirba VDU Aplinkotyros katedros darbuotojai, Biologijos katedros genetikai, taip pat doktorantai, KMU Akušerijos ir ginekologijos klinikos darbuotojai, Kauno miesto savivaldybės aplinkos stebėsenos specialistai. Pastarieji turi patirties, kaip imti oro bandinius.

Ar paprasta doktorantus pasitelkti tokiems projektams? Ar turi jie kūrybinės laisvės?

Su doktorantais dirbti bene lengviausia. Pradedame dirbti su pirmo kurso magistrantais, jie įsisavina tyrimų metodiką ir tapę doktorantais jau yra geri pagalbininkai. Daugiausia kūrybinės laisvės yra atliekant matematinio modeliavimo ir duomenų analizės darbus. Vertinant teršalų sklaidą, mieste į matematinį modeliavimą yra įtraukiami geodeziniai, geografiniai, reljefiniai duomenys, gyventojų teritorinis pasiskirstymas, taip pat visi meteorologiniai veiksniai. Tai daug laiko sąnaudų reikalaujantis procesas, ugdantis kruopštumą – būtina gero tyrėjo būdo brooža.

Beje, nepaklausiau, kas *ESCAPE* projekto koordinatorių?

Tai žinomas Europos Komisijos ekspertas patarėjas iš Nyderlandų prof. Bertas Brunekreftas (Bert Brunekreft). Jis ir pasiūlė man kaip *HiWATE* projekto dalyviui prisidėti prie šio projekto. Beje, iš 16 pastarojo projekto centrų tik keturimi buvo pasiūlyta įtraukti į *ESCAPE* projektą. Buvo priimti tik pagal šiuolaikinę metodologiją naujus nėščiujų kohortinius tyrimus vykdančios centrai.

Gerbiamoji Profesore, pradėjote nuo vandenių tyrimo projekto *HiWATE*, pakilote iki atmosferinio oro tyrimų projekto *ESCAPE*. Vis aukščiau! – to ir noriu palinkėti Jūsų dabartiniuose ir būsimuose darbuose. Ačiū už pareikštas mintis.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Lietuvos energetikos institutas
skelbia priėmimą į

technologijos mokslų
energetikos ir terminžinierijos krypties (06 T),

dieninę

DOKTORANTŪRĄ

Doktorantūros studijų metu sudaromos sąlygos papildomai dirbti disertacijos temos srityje; yra galimybė dalyvauti tarptautiniuose projektuose, stažuotis užsienio mokslo centruose, dalyvauti tarptautinėse konferencijose, įsiliesti į aktyvų instituto Jaunųjų mokslininkų sąjungos (<http://jms.lei.lt>) kolektyvą

Stojantieji į doktorantūrą asmenys pateikia

- prašymą instituto direktoriaus vardu, kuriame nurodo doktorantūros kryptį (prašymo formą rasite www.lei.lt, Informacija, Doktorantūra);
- gyvenimo aprašymą;
- kvalifikacinio magistro laipsnio arba jam prilygstančio aukštojo išsilavinimo diplomą ir jo priedą bei jų kopijas;
- dviejų mokslininkų rekomendacijas, skirtas LEI Doktorantūros komisijai;
- paskelbtų mokslo darbų sąrašą ir jų kopijas, o jeigu jų nėra – doktorantūros krypties mokslinį referatą;
- asmens tapatybę įrodantį dokumentą bei asmens tapatybės kortelės arba paso paskutinio puslapio kopiją;
- kitus kvalifikaciją įrodančius dokumentus.

Pastaba. Būsiamiems doktorantams siūloma atvykti išankstiniam pokalbiui su galimais doktorantūros moksliniais vadovais.

Dokumentai priimami Lietuvos energetikos institute,
Breslaujos g. 3, 44403 Kaunas, 233 kab.
nuo 2008 m. rugpjūčio 11 d. iki rugpjūčio 28 d.

Priėmimo konkursas įvyks 2008 m. rugpjūčio 29 d. 9 val. 202 kab.

Daugiau informacijos teiraukitės tel. (8 ~ 37) 401 809,
faks. (8 ~ 37) 351 271, el. p. jolanta@mail.lei.lt, www.lei.lt

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Rita Repečkienė

Dizaineris Mindaugas Galkus

Patarėjai: Vincas Būda, Stasys Goberis, Jonas Puodžius,
Alfonas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 ~ 5) 212 1235. Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria.

Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://moksloplius.lt/mokslo-lietuva> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“.

Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“
S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

Tiražas 600 egz.